

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu: 38

TÜRKİYE'DE **ALEVÎLİK-BEKTÂŞÎLİK**

(12. 06. 1998 günü Başbakanlık Oluru ile İstanbul'da
Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'nda
Verilen Konferans)

Dr. Abdülkadir SEZGİN

HİZMETE ÖZEL

T.C.
BAŞBAKANLIK
DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı
Yayın Nu: 38

TÜRKİYE'DE ALEVÎLİK-BEKTÂŞÎLİK

(12. 06. 1998 günü Başbakanlık Oluru ile İstanbul'da
Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı'nda
Verilen Konferans)

Dr. Abdülkadir SEZGİN

HİZMETE ÖZEL

Baskıya Hazırlayanlar

Hacı Osman YILDIRIM

Vahdettin ATİK

Montaj

İsa ÖZALP

TAKDİM

Dr. Abdülkadir SEZGİN bugünkü konuğumuz ve konuşmacı. 1946 yılında Yozgat'ta doğdu. İlk öğrenimini Yozgat'ta, orta öğrenimini Ankara ve İstanbul'da yaptı. 1971'de İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun oldu. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü'nde "Cumhuriyet Döneminde Dinî Hayatın Meselelerinin Tarihi Kökeni" adlı teziyle yüksek lisans yaptı. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Türkiye'de Alevîlik-Bektâşîlik Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma" adlı teziyle sosyoloji bilim doktoru oldu. Biri yurtdışında olmak üzere yayınlanmış 9 kitabı, sayısı yüzü aşan çok sayıda makalesi ve uluslararası kongrelerde sunmuş olduğu tebliğleri mevcuttur.

Bu kitaplardan bazılarının isimleri hepinizin hatırlayabileceği gibi: "Hacı Bektâş-ı Velî ve

Bektâşîlik", "Alevîlik Deyince", "Ülkemizde Alevîlik-Sünnîlik Meselesi" ve Azerbaycan'da yayınlanan "Menim Dinim" isimli kitaplar bunlardan bazılarıdır. Dr. Abdülkadir SEZGİN hâlen Diyanet İşleri Başkanlığı'nda Başmüfettiş olarak çalışıyor. Ayrıca Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş-ı Velî Araştırma Merkezi Bilim Kurulu Üyesi'dir. Bir dipnotu daha var. Dr. Abdülkadir SEZGİN Bey benim dostumdur. İyi dinleyin, konusunda Türkiye'deki çok az sayıda otoriteden biridir. Özellikle teorik alanda kalan bilim adamlarının yanında, bölge araştırması, saba araştırması ve pratik alanlarda daengin tecrübesi vardır. İstifade edeceğinizi zannediyorum. Dr. Abdülkadir Bey'i davet ediyorum.

Necati GÜLTEPE

Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı

Türkiye'de Alevîlik-Bektâşîlik

Sayın genel müdürüm, değerli arkadaşlar!

Yaklaşık birbuçuk saatlik bir konuşma düşünüyorum. Daha sonra soruları cevaplandıracağım. Öncelikle sizlere benim teşekkür borcum var. Çünkü sizlerin el emeği, göz nurunuzla araştırmaya sunulan belgelerden çok ciddi şekilde istifade ettim ve etmeye de devam ediyorum. Bundan sonra da hizmetlerinizi bekliyoruz. O bakımdan benim için bir bahtiyarlıktır, sizler gibi gerçekten devletin, milletin hafızasını yakından bilen, okuyan, değerlendiren arkadaşlara kendi alanlarını da doğrudan ilgilendiren bir konuda bilgi vermek hem zor, hem de çok haz verici bir şey olsa gerek.

Efendim, ben Alevîlik konusunu biraz tarih, din, sosyoloji, tasavvuf tarihi, halk bilimi ve günümüzdeki uygulamalardan, pratiklerden de farklı bakışlarla sunmak istiyorum. Necati (Gültepe) Bey söyledi, biraz da övünmek gibi olacak ama ben 2.300 civarında Alevî köyü gezdim. Bu rakamda köy gezmiş Alevî dedesi de yoktur Türkiye'de. En fazla köyü olan dedenin 300 civarında köyü vardır, Çepni dedeleridir, Ege bölgesinde. Dolayısıyla yâni hem bugüne ait görgülerim, hem gördüklerimi pratiğe dönüştürme

bakımından uygulamaya ilişkin bilgilerim, hem de sizin de bildiğiniz teoriye, tarihe ait de bilgilerimiz var.

Alevî - Bektâşî - Kızılbaş :

Önce strateji açısından Alevîlik olayını değerlendirmem lazım. Yalnız, bu değerlendirmelerin başında yapılması gereken bir şey var. Alevîliğin tanımı. Alevîlik nedir? Ya da Alevîlik deyimi ne zaman kullanılmaya başlandı.

Alevî deyiminin İslâm dünyasında kullanılmaya başlandığı tarih bilinmemektedir. Bütün İslâm ülkelerinde Alevî deyimi kullanılır. Onun için de beynelmüslimîn bir tabirdir. İslâm ülkeleri arasında kullanılan ortak bir tanımdır. Başlangıçta Hz. Ali döneminde kullanılan deyim Şia'dır.

"**Şia**" sözü ilk defa Hz. Ömer'in halifeliği döneminde "Şia-yı Ömer" şeklinde ortaya çıkmış, "Şia-yı Osman" var idi. Fakat Hz. Ali döneminin siyasî ve sosyal olayların çok büyük oluşu sebebiyle Şia-yı Ömer ve Şia-yı Osman unutulmuş, Şia kelimesi "**Şia-yı Ali**" anlamında şöhret olmuştur. **Şia**: Taraftar, partizan takipçiler, o yolu izleyenler anlamına geliyor.

Alevî tabiri ise; Türkiye'de bugünkü anlamıyla 1826 sonrasında kullanılmaya başlanılmıştır. Osmanlı Arşiv belgelerinde, sizlerin okuduğunuz belgelerde Alevî tabiri Hz. Ali evlatları, Hz. Ali soyuna mensuplar anlamına geliyor. Bugün Suudi Arabistan'da, İran'da ve diğer Arap ülkelerinde "ben Alevîyim" dersiniz "kimin torunusunuz?" diye sorarlar. Yâni Hz. Ali'nin soyuna mensup, bizde "**şerîf**" ve "**seyyid**" olarak ifade edilen kişilere Suudi Arabistan'da ve diğer Arap

lkeleri ile İran'da Alevî denilmektedir. En son Suudi Arabistan'da **"Eş-şeceretü'z-Zekıyye fi'l-Ensâb"** adında bir doktora tezi yayınlandı, orada da Alevî kelimesi aynı anlamda kullanılıyor. İran'ın kaynaklarında da aynı. Bizde ise bugünkü anlamıyla Alevî terimi 1826 sonrasında kullanılmaya başlanılmıştır. Dolayısıyla Türkiye'de Alevîlik'le ilgili konuşma yapanların "Her Bektâşî Alevîdir amma, her Alevî Bektâşî değildir" sözü doğru değildir, yeni bir tanımdır.

Osmanlı tarihi boyunca Alevîlik anlamına –bugünkü anladığımız mânâda Alevîlik anlamına– kullanılan tek kelime Bektâşîdir. İmparatorluğun bütün köşeleri için geçerli. Yâni Kuzey Afrika'da, Mısır'da, Arap bölgesinde, Irak'ta ve Viyana'ya kadar olan bütün Osmanlı topraklarında **"Bektâşî"**, bilinen bugünkü anlamıyla Alevî toplulukları ifade eder.

Ancak bizim geleneğimizde, bizim kültürümüzde köylü ve şehirli ayırımı vardır. Hatta Kayserililer biraz daha bu köylülüğü belirtmekte bana göre kolaylık sağlıyor. Kale içinde oturanlar eskiden kendilerini şehirli sayarlar, kale dışındakilere **"kötü köylü"** derlerdi. Köylü kelimesini birazda kötü sıfatıyla anlatmaktadırlar. Ve bütün kültürlerde köylü ve şehirli kültürü farklılaşması vardır. İngilizler'de de var. Arap'da da var. Arab'ın köylüsüne **"bedevî"** denir biliyorsunuz. Bu, tarikatlarda da var, tasavvuf dünyasında da var.

Besim Atalay **"Bektâşîlik ve Edebiyatı"**nda diyor ki: Bektâşî tarikatına girmiş köylüye **"Kızılbaş"** denir. Kızılbaş'ın şehirlisine Bektâşî denir. Eğer arşiv belgelerinde Türkiye Türkleri'ni anlatırken **Kızılbaş** deyimi geçiyorsa: **"köylü Bektâşî"** demektir.

Kızılbaş kelimesi Safevîleri, İran'ı kastediyorsa namussuz, ahlâksız, din düşmanı, kâfir, fâsık, münâfık, Osmanlı düşmanı anlamlarına gelir. Her türlü tahkîr, her türlü hakaret kızılbaş kelimesinin içinde vardır, konu İran'sa, Safevîler'se. Yoksa Türkiye için bu kelimeyi köylü anlamı dışında kullanmak mümkün değildir.

Şimdi bu basit tanımdan sonra Alevî kelimesiyle ilgili bir-iki şey daha söyleyeyim. İslâm dünyasında bugün tartışılan Alevîlik konusunda Ali evladı dışında Alevîden şu kastediliyor: Ali gibi müslüman olmak isteyenler, Ali'nin peşine takılarak Hakk'a daha kısa yoldan varanlar, varmayı arzu edenler. Bu mânâda Alevîlik çok cazip, çok makbul birşeydir ve Alevî olmayan bir tek müslüman da yoktur. Çünkü Ali gibi bir müslüman olmak her yiğidin kârı değildir. Öyle kahraman, yiğit, mert, dürüst, namuslu insan olmak. Özellikle de Türkler'e bu noktadan bakılırsa askerlik hayranı, kahramanlık, yiğitlik, mertlik eğilimleri yüksek olan bir millet olan Türkler'in tamamı Alevî sayılır.

Dolayısıyla, Alevîlik sözünü bugünkü anlama taşıyacak olursanız o zaman kırk-elli tane tanım çıkmaktadır:

Bir Alevîler'in tanımı, bir Alevîciler'in tanımı, Sünnîler'in tanımı, Sünnîciler'in tanımı, Avrupalılar'ın tanımı gibi farklı bakış açılarından çok farklı tanımlar çıkabilir. Ben, işte bu tanımların daha iyi ortaya çıkıp meselenin anlaşılabilmesi için farklı boyutlardan meseleye yaklaşmak istiyorum.

Stratejik Boyut:

Önce stratejik noktadan. Türkiye dünyanın en önemli geçit noktalarından birindedir. Ve bulunduğu noktayı inanç bakımından şöyle bir gözünüzün önüne getirerseniz; Suriye'de Şia'nın bir başka kolu, o da Nusayrîlik, Dürzîlik hakimdir, çoğunluk onlar. Irak'ta Şiîler var. İran'da büyük bir çoğunluk Şiî, biraz daha kuzeyde Nahçıvan'da Azerbaycan'ın bir parçası Şiî, dolayısıyla Türkiye; aşağı yukarı büyük bölümü Şiî-Caferî kabul edilen, ya da Şiîliğin farklı bölümü kabul edilen ülkeler ve insanlar tarafından etrafı kuşatılmış bir ülkedir. Geri kalan kısım da Ortodoks çemberidir. Ayrıca, Türkiye içerisinde Şiîler ve Alevîler var.

Ayrıca Türkiye, **Lodrop Studdart**'ın 1920'de Newyork'da yayınlanmış, 1927'de Ali Şükrü Matbaası'nda Ankara'da ve İstanbul'da basılmış **"Yeni Âlem-i İslâm"** adlı bir kitabı var. Buna göre: **"Türkler'in müslüman oluşu dünya dengesini bozmuştur. Çünkü Türkler müslüman oluncaya kadar yeryüzünde Yahudî, Hristiyan ve Müslüman dengesi vardır. Dünyanın, şekli tarif edilemeyecek en barbar, en namussuz, en katil, en vahşi milleti olan Türkler müslüman olunca daha önce Müslüman olan Farslar'ı ve Araplar'ı ellerinin ucuyla şöyle bir itmişler ve İslâm'ın sancığını ellerine alıp, kendi kanlarının rengine de batırarak vahşi duyguları artıracak tarzda yeni bir İslâm meydana getirmişlerdir. Onun için bütün hristiyan dünyası, ve Yahudîler Türkler'i Yeşilirmak'ta, Kızılırmak'ta, en son Boğaz'da durdurmak istemişler durduramışlar. Nihayet Viyana önlerinde 17. yy. ortalarında durdurabilmişlerdir. Ve o tarihten itibaren**

dünyanın dengesi bozuktur. Türk olmayan müslüman milletler de bu Türkler'in namusuzluğu yüzünden zulme uğramışlar, haksızlık görmüşlerdir. Sizler İstanbul'da veya Edirne'de, yahut batıda gördüklerinizi sakın ola ki "Türk zannetmeyiniz" diyor Prof. sosyolog, papas Lodrop Studdart. "Çünkü bunlar Avrupalı kanı ile medenîleşmiş ve insan şeklini almış tiplerdir. Eğer bu namussuz vahşi Türk tipini görmek istiyorsanız İstanbul'dan en az 200 km. doğuya gitmelisiniz" diyor. Ve 1920'den itibaren adamın yazdığı, dünyanın en önemli problemi Türk'ten kurtulma problemidir. Bunun için "Bütün Hristiyanlar bütün Yahudiler ve bütün Türk olmayan Müslümanlar elbirliği etmeli ve bu Türk'ten kurtulmalıdır." 1915-1920 arasında bütün İslâm dünyasını gezmiş olan yazar diyor ki: "Şu anda dünya ilk defa bir fırsat yakaladı ve Türk'ten kurtulma şansını elde etti. Anadolu'da büyük çukurlar kazılarak Türkler oraya doldurulup imha edilmeli, bu sağlanamazsa Tanrı Dağları'na geri sürülmelidir."

Allah o fırsatı onlara vermedi. Allah rahmet eylesin Mustafa Kemal ATATÜRK diye bir adamın önderliğinde Türkiye kendini toparladı. **Yahya KEMAL**'in deyiimiyle:

*"Şu kopan fırtına Türk ordusudur yâ Rabbi!
Sen'in uğrunda ölen ordu budur yâ Rabbi!
Tâki yükselsin ezanlarla müeyyed namın,
Galip et, çünkü bu son ordusudur İslâm'ın!"*

diyerek dünya Müslümanlarının, dünya Türklüğünün namusunu, şerefini kurtarma saâdetine nâil oldu. Türk devleti yeniden kuruldu.

Ama dünyanın Türk'ten kurtulma problemi bitmedi. Ve tam aksine yeni geldiğimiz noktada tıpkı 1920'lerde batılıların eline geçen Türk'ü imha etme fırsatının tam zıddı kâmilî Türkler'in eline geçti. Dünyada ilk defa bu kadar geniş bir coğrafyada "Adriyatik'ten Çin Seddi"ne Türk birliğini; kültürel, ekonomik, siyasî birliğini kurma fırsatı Türkiye'nin önüne açıldı. Ve tam Türk'ten kurtulalım derken yeniden Türk medeniyeti ile, Türk sanatı ile, Türk dili ile, Türk edebiyatı ile yüzyüze gelmek gibi kendilerini kahredici bir ortamla karşı karşıya geldiler. İşte asıl problem bu noktada düğümleniyor ve bu olmasın diye çok ciddi faaliyetler yapılıyor. Bu faaliyetler yeni değil, elinizdeki Osmanlı arşiv belgelerinden yüzlerce yıldır batılıların kiliseleriyle, okullarıyla, istihbarat teşkilatlarıyla Türk'ü imha etmek, ortadan kaldırmak, ya da; şu anda hiç olmazsa bölüp parçalamak, zayıflatmak gibi bir takım işlevleri yerine getirebilecek faaliyet içinde olduklarını biliyoruz.

İşte, *Ortak Pazar* yahut *Avrupa Birliği* problemi, başkaları vs. Ben, sizlerin pek çoğu gibi Türk Cumhuriyetleri'nin tamamını gezdim, Avrupa'da Türk işçisi bulunan bütün ülkeleri gördüm, Afrika hariç Arap ülkelerinin de çoğunu görmek fırsatına nail oldum. Televizyonlara, gazeteye bakıp içerden Türkiye'yi seyredecek olursanız yüreğiniz parçalanabilir, yıkılıyor, ölüyor, batıyor filan diye. Eyvah, herhalde yarına birşey olacak, Türkiye parçalanacak zannedebilirsiniz. Ama Türkiye dışına çıktığınızda Türkiye'nin gerçekten büyük devlet olduğunu çok yakından görür, hisseder, duyar, yaşarsınız, yüreğiniz ferahlar, göğsünüz kabırır.

İster Kırgızistan'a gidin, ister Mekke-i Mükerrerme'ye gidin, isterseniz Avrupa'nın bir yerinden bakın. Türkiye bugün dünyanın gerçekten gelişen büyük ülkelerinden biridir. 1997 yılında Avrupa'da en çok satılan –faraza televizyon– Türk televizyonu Vestel'dir. Avrupa'da en çok satılan kot kumaşı Türk'tür. Efendim, şimdi fazla abartmış olmayayım ama Çorum'da üretilen kadın çorabı sayı olarak Avrupa toplamının yüzde yetmişbeşine yakındır. Çorum'u leblebisiyle tanıyoruz çoğumuz. Gerçekten Çorum, diğer vatan toprakları gibi, il il kalkınan Türk topraklarından birisi olarak "Kahraman Çorum" demeye yaklaşıyor. Şimdi böyle gelişmiş, kalkınan, kültürel, ekonomik ve siyasî birlikle dünyanın en büyük devletine kavuşma şansını elde etmiş bir Türkiye'yi bu batılı ülkelerin hazmetmesi mümkün görülmemektedir.

Birleşik Avrupa Devletleri adına Almanya ve onun hemen yanındaki Fransa bu işin en ciddî muhaliflerinden birisidir. Bu noktadan bakıldığında Fransa'da *"Türkiye ve Ortadoğuda Alevîlik ve Batınî Hareketler Enstitüsü"* ikiyüz yıla yakındır faaliyet göstermektedir. *"Alman Doğu Enstitüsü"* aynı şeyi yapmaktadır. İsveç'de, Hollanda'da üniversitede Alevîlik bölümleri vardır. Moskova dahil çevremizde Alevîlik enstitüsü olmayan hiçbir ülke yoktur.

Moskova'daki *"Şarkiyat Enstitüsü"*nün faaliyetlerinin yarısından fazlası Alevîlik işine ayrılmıştır. Allah demenin yasak olduğu dönemde Sovyetler Birliği'nde, Azerbaycan'da insanların Şîî ve Sünnî olarak kodlandığını biliyoruz. Elimde, benim Bakü'den getirdiğim KGB belgeleri, devlet arşivlerinden aldığım çok ciddî belgeler vardır. Allah demek yasak, din yasak, maşallah demek yasak ama; Şîîlik ve Sünnîlik isimlerini

kullanmak yasak değildir. Şiîler ne yapıyor, Sünnîler ne yapıyor. Siz Şiîsiniz, siz Sünnîsiniz diye insanları tasnif ediyorlar. Bir gün gelir hudutlar açılır, Türkler'le komşu olurlarsa aralarında birleşmeyi engelleyecek bir takım araçlar olsun diye ve Moskova'da yayınlanan Alevîlik'le ilgili bütün kitaplarda Alevî: Ali'yi Allah tanıyan Ali-Allahiler, şeklinde anlatılmaktadır ki Şiî Azeriler Türkiye Alevîleri'ni gâvur sayınlr, Azerbaycan halkı Türkiye'deki Alevîler'le irtibat kurmasınlar diye. Çünkü Türkiye'ye en yakın nokta Nahçıvan'dır ve Nahçıvan'da hâlâ nüfusun en az üçte birinin soyadı Bektâşîdir.

Türkiye'de Nahçıvan Bektâşîliği hakkında bilgi hiç yok desem doğrudur. Çünkü Alevîlik'le, Bektâşîlik'le ilgilenenler oralarla hiç ilgilenmediler. Tebriz'deki Bektâşî tekkemizi duyan, işiten adamımız yoktur. Bugün Erbil'de *Kakâîler* olarak bilinen 750.000 Türk çocuğu ki Bektâşîdir. Mahallî terim olarak Kakâî deniyor. Bugün millî kimliklerini kaybetme noktasına gelmişlerdir. Ayrıca Kerkük ve Musul çevresindeki bugün Şiî olarak bilinen Türkmenler'in tamamı yetmiş sene önce Bektâşî idiler. Yetmiş yıllık zaman içerisinde Şîa'nın ve Irak'ın baskısı ve gayretleriyle insanlar Şiîleşmişlerdir.

Dolayısıyla Türkiye, dinî hayat bakımından çok ciddi bir kıskaç altındadır. Ve tabi büyük devletimizin çok daha büyük idarecileri(!) bu işlerden haberdar değildir. Onları ilgilendirmiyor da demek mümkündür. Şimdi meselenin bu noktadaki stratejik değerlendirmesinin devamını sizlere bırakarak işin tarihî boyutuna gelmek istiyorum.

Stratejik - Tarihî boyut :

Efendim, bizde Alevîlik deyince Hz. Ali, Hz. Ali ile Muaviye kavgası, iktidar-siyaset mücadelesinden başlayarak çok şey anlatılır. Fakat işin doğrusu Türkiye Aleviliği'nin ne Sıffin'le, ne Cemel'le, ne Hakem olayıyla doğrudan ilgisi yoktur. Bunlar menkıbe olarak, üzülmek, heyecanlanmak, ağlamak, hatıraları yaşatmak için anlatılır. Ve bu konuda bir başka şey daha var, eskiden omuzunda çanta, köy, şehir ve mahallede menkıbe kitabı satan adamlar vardı. Hz. Ali cenkleri satarlardı. Bu kitaplardan elinde olan, arşivinde olanlar varsa açsın baksınlar, bu kitapların bir özelliği vardır, yayın yeri ve yayım yılı yoktur.

1950-60-65-70'e kadar satılan, daha öncede 1950 öncesinde de satılan halkın okuduğu menkıbe kitaplarının büyük çoğunluğu istihbarat örgütleri tarafından beşinci kol faaliyeti olarak Türkiye'de basılmış ya da Türkiye dışında basılıp getirilmiş, menkıbelerin içerisine özel ideolojik görüşler konulmuş kitaplardır. Şimdi bunlardan da zaman zaman bahsedeceğim, onun için bundan bahsetmeden önce işi guruplandırmak istiyorum: Alevîlik konusunda, **kiliselerin faaliyetleri, yabancı okulların faaliyetleri, İran'ın faaliyetleri, müstakillen ve batılı ülkelerin faaliyetleri, Türkiye'nin faaliyetleri.**

Türkiye'de Amerikan okullarıyla birlikte başlayan, bir batılı okullar dönemi vardır; Sultan Abdulhamid dönemi. Faraza Malatya'da Latin ve Ermeni Katolik mektebi vardır. Ve bol miktarda kilise de vardır. Sivas'ta Amerikalılar'ın bir Protestan koleji vardır. Elazığ'da vardır, şurada vardır, burada

vardır, 60 kadar yabancı okul vardır. Bunların hepsi misyonerlik faaliyeti yapmak ve Türk çocuklarının zihnini bozmak, bulandırmak amacı taşır. Türkiye'de o tarihten itibaren görev yapan yabancı misyon şeflerinin, diplomatların büyük çoğunluğu Türkiye ile ilgili çeşitli konuların özel uzmanıdır.

Misal olsun diye söylüyorum, ben Azerbaycan'da üç yıl Din Hizmetleri Müşavirliği yaptım, orada **Rabirt Patrik Fin** diye bir adamla tanıştım. Rabirt Patrik Fin'i Türkiye'de çoğu insan tanır. Ankara'da Amerikan Büyükelçiliği'nde çalıştı. Daha önce Barış Gönüllüleri arasında Türkiye'ye gelmiş, Alevîlik araştırması yapmış. Türkiye'deki Alevîlik konusunu yazıp söyleyenleri cebinden birkaç kere çıkaracak kadar Alevîlik bilir, şehirleri, köyleri, bölgeleri bilir.

1984 yılında denilmiş ki: "Sen büyükelçiliğe görevli olarak Bakü'ye gideceksin, kendini yetiştir." 1984 yılı. Eğer 1984 yılında bir tarihçi, bir ilim adamı çıkıp Türkiye'de deseydi ki: "Sovyetler Birliği çökecek" adama herhalde deli derlerdi. Ama Amerikan Hariciye Bakanlığı'ndan, Dışişleri'nden Rabirt'a "Sen Bakü'ye gideceksin kendini hazırla" diyorlar.

En yakın yer Türkiye olduğu için tekrar Türkiye'ye geliyor. Hacettepe Üniversitesi'nde Azerbaycan Dili ve Edebiyatı, Azerbaycan Ekonomisi üzerine iki mastır ve bir de doktora yapıyor. Ben Rabirt'tan Alevîlik'le ilgili çok az şey öğrendim, ama çok şeyi bildiğini bu işle ilgilenen herkes biliyor. Şimdi Azerbaycan'da. Azerbaycan şivesini, Azerbaycan ekenomisini, hangi bölgede, hangi coğrafyada ne

yetişir, tarım ürünlerini, hayvancılığını, neresinde sanayi için neleri var onları bilir. Bir de beşerî coğrafyayı bilir. Hangi şehirde hanlardan kalma aileler kimlerdir Rabırt bilir. Faraza Şeki'de Şeki Hanı'nın torunlarını o bilir, biz öğrenemedik kim olduğunu, ben üç yıl kaldım öğrenemedim. Bu işlere biraz meraklıydım. Türkiye'nin Dışışleri hiç öğrenemedi, öyle bir merakı zaten yoktu. Ama Amerikalılar il il eski hanlıklara göre hanların torunlarını biliyorlar. Gidince onlara misafir oluyorlar hediyeler götürüyorlar. Onların çocuklarını alıp İngilizce okutan yerlere gönderiyorlar. İlerde lazım olursa diye buralarda kullanmak için gayret gösteriyorlar.

Türkiye'de de, atıyorum örnek olsun diye, İsveç Büyükelçisi Alevîlik uzmanıdır. İsveç'in Alevîlik'le ne ilgisi vardır, kaç tane Alevî vatandaş İsveç vatandaşdır ki, onların problemine çözüm bulsun diye Alevîliği araştırmış, öğrenmiş olsun?

Yabancı misyon şeflerinin büyük çoğunluğu ve uzman personeli Türkiye'de kimisi Kürt uzmanı, kimisi Ermeni uzmanı, kimisi öteki küçük etnik grupların mahallî dillerini bilen uzmanlarıdır. Lezgice bilen, Çerkezce, Abhazca bilen, işte Şebsihca bilen, bilmem ne bilen bir takım küçük küçük kabile mahallî şivelerini bilen uzmanlardır. Bunlar bu kabileleri, bu milleti, Türk milletini o kadar çok severler ki (!) kaşlarını, gözlerini, tüylerinin sayılarına varıncaya kadar bilirler. Dolayısıyla geçtiğimiz yüzyıldan bu tarafa hem diplomatik faaliyetler, hem de istihbarat faaliyetleri bu konuda çok ciddî örnekler verir.

Geçtiğimiz dönemlerde Kültür bakanlarından birisi Türkiye'de 47 etnik gurup olduğunu söylüyordu. Dayanağı Almanlar'ın bir araştırmasıdır, *"Etnik Grup in Turkey"* Wesbaden 1989'da yayınlandı.

Kitap: Sünnî Afşar, Alevî Afşar, Sünnî Türkmen, Alevî Türkmen, Sünnî Çepni, Alevî Çepni, işte Sarıkeçili, Karakeçili, aşağı obalı, yukarı obalı diye insanları renklerine, dinlerine, mezheplerine, tarikatlarına göre tasnif ederseniz; Müslüman olmuş Rum, Müslüman olmamış Rum, Müslüman olmuş Ermeni, Müslüman olmamış Ermeni, Ermenice konuşan Ermeni, Türkçe konuşan Ermeni gibi tasniflerle Türkiye'de 47 farklılık ortaya çıkarmış.

Bir bakanımız da –Allah devletimizi yönetenlere idrak nasip etsin– Türkiye'nin büyüklüğünü de gösteriyor bu; içeriden ve dışarıdan Keçecizâde'nin dediği gibi bize rağmen bu devlet yıkılmıyor. Çünkü; öyle sağlam gelenekleri, öyle sağlam örfü var ki bu milleti biz bile sapıtamıyoruz. Dolayısıyla bu çalışmaların hepsinin arkasında Avrupa var.

Bir-iki tane örnek vermek istiyorum. Mesela benim Manisalı mimar bir arkadaşım var. Beş tane dil biliyor, bir ara Kırgızistan ve Özbekistan'da çok ciddî projelere imza attı. Vatikan çalışanlarından birileri irtibat kurmuş, Ankara'da büyük bir otelde misafir etmiş kendilerini. Arkadaşıma: *"Sen çok önemli bir adamsın, dünya çapında projelere imza atıyorsun, Alevîsin, Alevîliğe de ilgi duyuyorsun. Fakat Alevîlik çalışmaları yapmıyorsun. Yapsan sen çok iyisini yaparsın. Herbalde bu konuda bir takım sıkıntılar var, biz onları giderelim sen bu Alevîlik çalışmalarına da yönel"* demişler.

Arkadaşım hâlen hayatta ve bunu da istenilen her mekanda anlatabilir bir adamdır. Papazı reddetmiş, diplomat papazı. Redetmeyenler ne kadar var. Katolik Kilisesi, Evangelîş Kilisesi, Ordodoks Kilisesi Alevîlik işini çok ciddî anlamda takip etmekte, ilgilenmekte ve yönlendirmek istemektedir.

Nitekim, Balkan Savaşı öncesinde Sivas'taki Amerikan Koleji ve özellikle öğretmenlerden Hubert'in –arşiv belgelerinde var, bakınız lütfen– çalışmaları var. 1912'deki Balkan Savaşı öncesinde asker toplanırken, bu Amerikalıların gayretleri sonucu, bazı Alevî vatandaşlar "Biz Protestanız" diyorlar, askere gitmek istemiyorlar.

Ve bu okulun müdürü bizzat, Kangal'da ve başka yerlerde kendilerinin yazdığı Türkçe kitaplar dağıtıyor. Kitaplar çok orijinal. "Çihâr-i yâr-i güzîn"le ilgili kitaplar, Dört halife ile ilgili kitaplar, Hz. Ali iyi ötekiler kötü, Ali'yi sevmek Müslümanlık; Ömer, Osman, Ebubekir namussuz, onlar bizden değil. Bu fikri anlatan kitaplar yazıyorlar. Amerikalıları çok ilgilendiriyor herhalde. Ötekiler de iyi olsalar, onlar da Alevî olacakmış gibi.

1900'lerde Sivas Kangal'da Amerikan Koleji Türkçe kitaplar yazıp, dağıtıyor.

Diğer kiliselerin de benzer faaliyetleri var. Beşinci kol faaliyetleri var ve Alevîliğin içerisine içkinin girmesi, ideolojinin girmesi, Talmut'tan, Tevrat'tan fikirlerin girmesi, Hristiyanî düşüncelerin girmesi hep bu yabancı çalışmalarla oldu. Ve ne yazık ki, Alevîlik konusunda son ikiyüz yıldır bir tek çalışma örneği göstermeyen ülke sadece Türkiye'dir.

Ben bir de İran'dan bir çalışma örneği arzetmek istiyorum. Şu anda Almanya'da Ehl-i Beyt Câmii adıyla bilinen Şiî câmililerinden birisinde görev yapan Iğdır'lı, Hücçetü'l-İslâm rütbeli bir Molla arkadaşım var. Biliyorsunuz Şia'da yaşayan bir müçtehide, **Ayetullah-i Uzmâ** rütbesine ermiş "**melce-i taklit**" olan bir zata sağlığında inanmayan adam mümin sayılmaz. Şia'ya göre yaşayan "İmam"a inanmayan adam mümin değildir. Her Şiî vatandaş o sebeple yaşayan bir müçtehide bağlanır. Şeriat Medârî hayatta iken de Türkler'in büyük çoğunluğu müçtehit olarak ona inanıyordu. Benim dostum Hücçetü'l-İslâm da Şeriat Medârî'ye bağlı olanlardan, onun takipçilerinden.

Şeriat Medârî bir gün diyor ki:

-"Oğlum Molla, Türkiye'deki Alevîler ateistleşiyorlar, gâvurlaşıyorlar, git onların usulünü adetini öğren gâvur olmalarına mani ol. Dini, imanı, Allah'ı, Muhammed'i, Kuran'ı öğret onlara."

Molla geliyor, Sivas'ta bir dede buluyor, dedeye yevmiye veriyor, üç ay Alevî usulü öğreniyor. Bektâşî usulünü, duâlar, niyazlar, semahlar ne varsa üç ay sonra kendisi o işin pratiğini yapabilir hâle geldikten sonra dedeye teşekkür ediyor, arkadaş oluyorlar ondan sonra. On yıl Sivas'ta dedelik yapıyor. Sonra, devlet memuru olan taliplerinden birisi, -dervişe talip diyorlar. Basamak seviyesinde biraz daha aşağıda- birgün geliyor diyor ki:

-"Dedem, kurban olduğum, seni İranlı zannediyorlar. Bu gece basıp seni halledecekler, başının

çaresine bak, benden de duymuş olma, haydi bana cyvallah."

Molla birkaç ev değiştirerek üçüncü evden taksiye biniyor ve Amasya'ya gidiyor. Amasya'dan telefon ediyor İran'a: "Üstad vaziyet böyle böyle ne emredersin." diyor ve:

-"Oğlum, Türkiye'deki vazifen sona erdi. Git Almanya'ya falan yerdeki câmide çalış." cevabını alıyor. O gün bugündür Almanya'da o câmide çalışır. Benim de dostum ve ahabımdır, arada bir telefonlaşırız. Geldiği zaman uğrar, ben gittiğimde uğrarım. Çayını içer, yemeğini yerim. Molla Türkiye'ye bağlı bir adam, ama Ayetullah emrettiği için gelmiş, insanlar gâvur olacak diye hizmet etmiş. Bu benim tanıdıklarımдан sadece biridir.

Yine Osmanlı döneminde Balkanlar'dan bizim içlerimize kadar çok pekçok ilde bu mollaların tesiri ile Caferî propagandası, Şîî propogandası yapan Alevî dedeleri, babaları türemiştir. Osmanlı takibat yapmıştır. Bunlarla ilgili belgeler arşivlerimizde epeyce vardır.

Son olarak İran şahı devletin kuruluşunun ikibininci yılını kutladı. O yıl Alevî köylerinin bir kısmına özel Acem halısı hediyeler gönderdi, İran şahının hediyeleridir diye. Çorum dahil hediye gelen yerlere. Bir takım yerlere mollalar özel hediyeler getirip şahın hediyesi diye verdiler. İran bu kadar ilgileniyor. Suriye ilgileniyor, Türkiye'deki tarikatçılarla hem Sünnî tarikatlarla hem Alevî tarikatlarla. Irak ilgileniyor, Ürdün ilgileniyor.

Ürdün'den bir örnek vereyim. Ürdün çok yakın görünmüyor, komşumuz da değil. 1996 yılında onbeş kişilik bir gurupla Dışişleri Bakanlığı adına Kuzey Irak'ta alan araştırması yapmaya gittik. Benim vazifem de dinî hayatı incelemektir. Keldanîler, Asurîler, Yezidîler, Hristiyanlar, Yahudîler, Müslümanlar, ... araştırma yapıyorum.

Orada Kadirîler var çoğunlukta, Rufâîler var. Ama bunların klasik tarikat kültürü ile ilişkisi kalmamış. Sadece Osmanlılar'dan kalan birtakım vakıflar olduğu için; vakfiyelerde de mecburi birtakım sadakalar, yemekler, toplantılar, âyinlerden bahsedildiği için, onlar o gelirleri almak için onları yapıyorlar. Belli günlerde yemek veriyorlar, bir de bildiğimiz folklorik zikir yapıyorlar.

Bu tefli, dünbelekli meşhur Kadirî ve Rufâî zikirleri, ama şeyh-derviş ilişkisi, tasavvufî muhteva kaybolmuş. Sadece bir Nakşî grubunun 20.000 civarında dervişi olduğunu söylediler. Hem Talebani bölgesinde, hem Barzani bölgesinde. Çok ciddi şekilde, merak ettim. Herkes ondan bahsediyor Şeyh Osman, Şeyh Osman, Şeyh Osman...

İki tane Şeyh Osman var, birisinin militanı var, askerleri var. Eski başbakanımızı ziyaret eden, gidip-gelen, televizyonların gösterdiği bir Şeyh Osman vardı. PKK ile işbirliği yapıyor şimdi, o biraz daha şeriatçı. Fakat bu öyle adı sanı fazla duyulmuş değil. Peki dedim "Bu Şeyh Osman nerede oturur, bir götürün de göreyim." Dediler "İstanbul'da oturuyor Şeyh Osman."

Şeyh Osman'ı hatırlayacaksınız geçen sene öldü Büyükçekmece'de, cenazesi birkaç gün kaldı nereye

defnedelim, hükümet izin verecek-vermeyecek tartışmaları oldu o zaman. Türkiye'ye döner dönmez ilk önce geldim İstanbul'a yeri tespit ettim. "Aman bir randevu alın da görüşelim" dedim. Araya giren arkadaşlar dediler ki:

-"Efendim, Ürdün kralının misafiri olarak Amman'da bulunuyorlarmış, kırkbeş gün orada." İyice merakım arttı. Adam Kuzey Iraklı, Soranî Kürdü, İstanbul'da oturuyor, Amman'da Kral Hüseyin'in misafiri. İşi biraz kurcaladım sonunda şu çıktı. Sizlerin bildiğinizi tahmin ediyorum çünkü arşiv belgelerinde benzer şeyler var.

Biliyorsunuz Irak'ın parçalanması söz konusu olduğu zaman hemen Kral Hüseyin ortaya çıkıyor, diyor ki:

-"Buralar benim amcamın toprağı idi. Şerif Hüseyin'den kalma, dedemden kalma, burası amcama verilmişti. İhtilalciler amcamı öldürdü onun topraklarına, devletine el koydular. Eğer burada coğrafya değişicekse miras olarak burası bana düşer."

Bunu halk arasında da canlı tutabilmek, taraftar bulabilmek için bu Nakşî tarikatını elde tutuyor. Ekonomik olarak, ideojilik olarak destekliyor. Çok açık, net. Ben istihbarat ajanı değilim. Bunu istihbaratla böyle gizli şeylerle öğrendim de değil, ben sosyologum ve din adamıyım. Açık yaptığım araştırmalarla herkesin bulabileceğı bilgi ve belgelerden elde ettim. Türkiye'de bütün tarikatlar için, araştırırsanız kiminle ilgisi olduğunu görmeniz mümkündür.

Ama bu Alevilik konusu daha derin ve daha önemlidir. Niçin önemli? 1983'de, -afedersiniz stratejik boyutu anlatırken

söylemeyi belki unuttum- Fransa'da çıkan bir dergi var. Türkiye'ye sokulması yasak, "**Kızılyol Dergisi**". Kızılyol Dergisi eski TKP'liler tarafından çıkartılıyor. **Alevistan'ın resmî yayın organı** olarak yayınlanmaya devam ediyor.

Alevistan'ın resmî yayın organı, yâni bugün Alevîlik konusunda gelinen nokta Türkiye'nin bölünmesi ve Türkiye'den toprak talebi ile ilgili de bir boyutu içermektedir. Türkiye'ye sokulması yasak yayındır bu, Avrupa'da kuşe kağıtlara basılmış Alevistan haritaları dağıtılmaktadır.

Başşehri **Dersim**, resmî dili **Zazaca** olacak böyle bir devlet iddiası da vardır. Demek ki Türkiye sadece PKK ile, sadece Ermeni hareketi ile bölünmek, engellenmek, parçalanmak ya da emperyalist oyunlara alet edilmek istenilmiyor ve PKK düştükçe yükselecek olan kaldıracın öbür ucunda Alevîlik vardır.

Alevîlik - Sünnîlik :

Alevîliğin bizâtihî Türkiye'de kendisi ne, tarihi ne, inancı ne, Sünnîler ile Alevîler arasında da farklılık varsa nedir, hakikaten bunları düşman etmek mümkün müdür? Bu sorulara şimdi biraz cevap vermek istiyorum.

Ben bu meseleye ilgi duyduğumda pek çok yerde yazdım. Tekirdağ ili Malkara ilçesinde müftüydüm. Keşan-Malkara arasında Yenidibek köyü diye bir köy var, barajın yanında, eski adı Pişman. Bir gün, odacı, hizmetli arkadaşım içeri girdi:

-Efendim, Pişman'ın Dedesi geliyor" dedi.

–"Ne?" dedim.

–"Efendim Alevî köyü orası, Dede geliyor" dedi.

–"Gelsin, burası devletin dairesi" dedim.

Odacı:

–"Ama efendim bu Alevî Dedesi" dedi.

–"Oğlum, Alevî Dedesi olmazsa ne olursa olsun gelsin. Devletin yeri burası biz de devletin memurlarıyız" dedim.

Biraz sonra geldi adam, kapıyı açtı ve eşikten içeri girmede.

–"Müftü efendi, buraya gidip-gelirken birkaç kere yerin altına girdim-çıktım, fevkalade ısırap duydum, ama gelmeye de mecbur hissettim" dedi.

–"Buyur Dede içeri gel etme-eyleme" dedimse de,

–"Yok, buraya kadar gelmem yetti, burdan ileri girmiyeyim" dedi.

–"Nedir mesele? buyur" dedim.

–"**Sizin imam bizimkilere döndü**" dedi.

–"Bir daha söyle bakayım" dedim.

–"**Sizin imam bizimkilere döndü**, haydi bana eyvallah" dedi.

Sonra, ben tuttum bu sözü masadaki takvime yazdım. "Sizin imam bizimkilere döndü." Demek ki bir sizinkiler var bir bizimkiler var. Halbuki sizinkiler bizimkilere dönünce herkes mutlu olması gerekir.

Sizin partiden bizim partiye adam geçerse ooo alkışlıyoruz. Sizin takımdam bizim takıma adam geçerce arslanlar gibi oluyor herkes, ama bu adam sizinkiler bizimkilere geçince rahatsız olmuş. "Sizin imam bizimkilere döndü" bizimkilerden bir şikayeti var adamın. Kaymakama gittim rica ettim, jipi verdi köye gittim, köyde bir araştırma yaptım, hakikaten bizim imam dönmüş.

Ben o gün kitabî ve hukukî usullere riayet etmeksizin o arkadaşımın görevine son verdim. Daireye çağırdım, –aradan zamanaşımı geçtiği için söyleyebilirim– bir güzel dövdüm, o zaman daha genç delikanlı adamım, önüne koyduğum istifa kağıdını da imzalattım. Ve o günkü tarihten geçerli olmak üzere de gönderdim. Tabii bu bana çevrede çok iyi bir itibar getirdi, havam da yükseldi filan, ama bir de gözümü açtı:

-Acaba bu sizinkiler bizimkiler neye dayanıyor, şu Alevîler Sünnîler'e ne kadar uzak, ne kadar düşman, Aralarında ne kadar fark var, diye incelemeye başladım.

1972 yılının ortalarıdır. O günden bugüne başlangıçta söylediğim 2000'den fazla Alevî köyü gördüm, yemek yedim, çay içtim, ayran içtim, ikram gördüm, dedelerle, babalarla, seyyitlerle, çelebilerle görüştüm ve bulabildiğim her şeyi okudum. Sonunda 1990 yılında geldiğim noktayı açıklama ihtiyacını hissedecek noktaya geldim ve **"Hacı Bektâş-ı Velî ve Bektâşîlik"** adlı kitabımın birinci baskısını Kültür Bakanlığı yaptı. O tarihten bu tarafa devam ediyorum. Bu kitabın bugün beşinci baskısı, zor bulunan bir şeydir. Efendim bir doktora tezi, ayrıca yayımlanmış iki tane daha kitabım var Alevîlik konusunda.

Geldiğim Nokta :

Şimdi geldiğim noktanın özetini söyleyeyim. Bunun arka planını anlatacağım. Ben tasavvufla ve tasavvuf tarihi ile ilgilendim, tekkelere gittim Sünnî tekkelerde de zikre katıldım, şeyhlerle ahbab oldum, mesleğimin sağladığı kolaylıkları da kullanarak –mezhebi, tarikatı, dini bilirim– Mesela benim meslektaşlarımdan, hocalardan, Kitab-ı Mukaddes hatmi yapan fazla yoktur, ama ben birkaç kere onu da hatmettim. Zend Avesta'yı veya Avesta'yı gören arkadaşımız çok azdır. Kitap olarak ta, ciltli olarak kütüphanede görenimiz yoktur. Çünkü Zend Avesta'nın Türkiye'de baskısı yoktur ve mevcudu fazla değildir. Ben onu da gördüm. Kismet oldu, hiç olmazsa içindekilere baktım. Tercüme ettirdim arkadaşlara neler var bunun içinde diye. Bütün bu bilgileri toplayarak söylüyorum:

Türkiye Alevîleri, Türkiye Sünnîleri inanç bakımından Maturidî, amel bakımından Hanefî'dir .

Bir daha söylüyorum: Türkiye Alevîleri ve Sünnîleri inanç bakımından Maturidî Mezhebi'ndendir. Türkiye Alevîleri ve Sünnîleri amel bakımından Hanefî Mezhebi'ndendir. Türkiye Alevîleri bir tarikatın mensubudur. Bu tarikatın adı Bektâşîlik'tir. Bütün farklılık tarikatlı olmak veya olmamak ölçüsünde kalmaktadır ve tarikatla ilgili bilgiler ihtilaflıdır, karışıktır.

Ahmet Yesevî ve Yusuf Hemedânî :

Alevîliğin Ahmed Yesevî'ye kadar dayanan bir geçmiş var. Kim konuşursa konuşsun sağcı, solcu, ilerici, gerici,

ateist, marksist, sünî, sünîci, Alevîlik'ten bahseden herkes Ahmed Yesevî'den bahseder. Ahmed Yesevî'yi anmadan, onu anlatmadan Türkiye Alevîliğini anlamak ve anlatmak mümkün değildir.

Ahmet Yesevî'yi, bugün daha iyi anlıyoruz. Türkistan şehrinde bugünkü adı Türkistan, dünkü adı Yesi şehrinde doğmuş, orada sonra tekke kurmuş, vefat etmiş bir Kazak Türkü'dür. Bir Türkmen hocası Yusuf Hemedânî'den okumuştur. Yusuf Hemedânî'nin türbesi Sultan Alparslan Türbesi'ne beşyüz metre mesafededir Türkmenistan'da.

Yusuf Hemedânî, istediğiniz ansiklopediyi açıp bakınız, Fuat Köprülü'ye bakınız, Amerikan ansiklopedisine, İngiliz ansiklopedilerine bakınız, aşırı İmam-ı Âzam'cı bir adamdır, fanatik bir adamdır. İmam-ı Âzam ne yaptıysa onu yapmış, ne yapmadıysa onu yapmamış. Bu Yusuf Hemedânî'nin çok cins bir özelliği, belirgin bir özelliği var. O da; İslâm'ı çok iyi anlaması ve bugünkü anlamıyla iyi bir Türkçü olmasıdır. Bu noktada bir şeye dikkat etmek lazım.

İslamlaşma ve Araplaşma :

Araplar İslâm'ı tebliğ ederken, Araplıkla Müslümanlığı birlikte, aynı şey olarak tebliğ etmişler, Farslar ve Türkler dışında Müslüman olan bütün milletleri Araplaştırmışlar, asimile etmişlerdir. Müslüman milletlerden asimile olmayanlar Farslar ve Türkler'dir. Farslar ve Türkler asimile olmamışlar, milliyetlerini, millî kültürlerini kaybetmemişlerdir.

Afrika'nın Berberîleri ve diğer kavimlerin hepsi Araplaşmıştır. Hindistan'a kadar giden Araplar sırf bu yüzden, Müslüman olanları yeniden irtidad etmeğe sebep olmuşlardır. Bugün Hindistan'daki Altın Tapınak'ta Sihler'in bulunduğunu biliyoruz. Sihler Müslüman olmuş, Araplar'ın zulmü ve ırkçılığı yüzünden irtidad etmişler.

Budizm, Hristiyanlık, Müslümanlık ve Yahudilik'ten ortaklaşa bir din icat etmişler. Sih Dini odur. Dolayısıyla, Araplar'ın bu olumsuz davranışları Farisler ve Türkler üstünden biraz farklı tesirler bırakmıştır.

Din Arapça öğrenilmekte ve öğretilmekte idi. Yusuf Hemedânî bu bakımdan diyor ki okuttuğu talebelerine "Türkmen'e, bu Türk milletine, Arapçayı öğreterek Müslümanlığı anlatamazsınız. Bu mümkün değildir. Onun için din adamları olarak siz, ilim adamları olarak Arapça'yı çok iyi öğrenin, dini kaynaklarından anlayın sonra Türkçe anlatın."

Allah rahmet eylesin Yusuf Hemedânî'nin en belirgin özelliği, bu anlayışı bütün talebelerine aktarmış olmasıdır.

Yusuf Hemedânî'nin iki büyük talebesi var, bugün tanıdığımız, bildiğimiz. Birisi Ahmet Yesevî, biri Abdulhalik Gojdivânî'dir.

Abdulhalik Gojdivânî Nakşîlerin Pîri, Şâh-ı Nahşibendi'yi yetiştiren adamdır. Ahmet Yesevî'den ise Bektâşîlik, Ahîlik, Gülşenîlik gibi Alevî tarikatlar gelir.

Yâni Muhammed Mustafa Çeşmesi'nin suyu Yusuf Hemedânî'ye kadar aynı şekilde gelir ve oradan iki çeşmeye ayrılır: **Nakşîlik ve Yesevîlik.**

İki tarikatın da şeceresinde, silsilesinde Yusuf Hemedânî merkez noktadır. Oradan İmam Cafer'e çıkar ve oradan Hz. Muhammed Mustafa'ya ulaşır.

Biliyorsunuz Ahmet Yesevî bin Muhammed Hanefî olarak tanınır. Annesi bakımından Hz. Ali'nin oğlu Muhammed Hanefî soyundandır, babası bakımından Kazak. Yani annesi tarafından Hz. Ali'ye dayanmaktadır. Hz. Ali evladı oluşu sebebiyle de Ahmed Yesevî'nin anlattığı Müslümanlıkta Ali, Ehl-i beyt, Ali'nin kahramanlığı ve Kerbela önemli bir yer tutar ve Türkiye Müslümanlığı'nın Alevî, Sünnî ayırımı yapmaksızın, temel dayanağı ve Müslümanlık anlayışı Ahmed Yesevî'dir ve Yesevî'den gelen tarikatların birinci özelliği ne derseniz; **Türkçeci oluşudur.** Namaz dışındaki bütün ibadetlerde yapılan duâlar, yemekte, sofrada, yola çıkarken, yatarken, dönerken, birini uğurlarken, karşılar, bütün duâlar Türkçe yapılır.

Ve Osmanlı döneminde de bu Türkçe gelenek devam etmiştir:

"Yattım sağıma, döndüm soluma, sığındım Sübhanıma, melekler şahit olsun dinime imanıma" veya bugün farklı varyantlarıyla olan duâlar Bektâşî duâları, Yesevî duâları, Kızılbaş duâsıdır. Sünnîsi de, Alevîsi de hâlen evinde anasından, babasından bu duâları duyarak, öğrenerek yetiştirilmiştir. Fakat gerileme ile birlikte azınlıkların tesiri artar ve hutbeler bile Arabça okunur hale gelir. Bu ayrı bir fasıldır.

Selçuklu ve Baba İlyas :

Ben daha fazla tarihe boğmak istemiyorum ama, biraz Osmanlı'nın kuruluş dönemlerine gelerek konuşmayı yavaş yavaş sonuca götürmek istiyorum. Osmanlı Devleti kurulurken Selçuklu'nun yıkılış döneminde çok önemli bir olay var. Selçuklu dönemini kuranlar Türkmenler biliyorsunuz, Selçukoğulları. Kurucusu Türkmen olan bu devleti işgal edenler, vezirler, bakanlar, generaller, Türk olmayanlar tarafından çoğunluk hâlinde belirir ve Türk Devleti'nin, Türkmen Devleti'nin Türk olmayanların eline geçmesi, devletin yıkılmasının en önemli sebeplerindendir.

Artık Türk; kapıcı, er ve vergi veren adamdır. O sebeple merkezi Amasya'da bulunan Babalar İsyanı, Baba İlyas'ın liderliğindeki hareket: **"Türkmen kendi devletini kendi yönetsin, kapıcı olmaktan kurtulsun, kendi devletinde vezir olsun, sadece sarayın hanedânı Türk olması yetmiyor"** isyanından ibarettir.

Eğer Fransız kaynaklarından ya da Fransa'da doktora yapmış arkadaşlardan okursanız bu hetoretik bir isyandır. Peygamberlik iddasında bulunmuş bir sapığın ayaklanması hareketidir. Ama o kaynaklar da Baba İlyas hareketinin bir Türkmen millî hareketi olduğunu ifade ediyor.

Ve öyle ki Baba İlyas Tarikatı'na gireni kılıç kesmez, bıçak delmez, derisine dokunmak mümkün değildir inancı hakimdir. O sebeple de Selçuklu, Baba İlyas'ın üstüne asker göndermek istediğinde Selçuklu askeri **"delimiyiz, onun kılıcı bizi kesecek, bizimki onu kesmeyecek, niye harp edelim"** demişler, harp etmek istememişler.

Lübnan'da bulunan Fransızlar'dan Selçuklu, adam başına 12 bin altın vererek kiralık asker tutmuş. Anlaşmaya göre bunları birinci hatta koyacaklar, arkadan Selçuklu askeri bakacak, eğer Baba İlyas'ın askerini Fransız'ın kılıcı kesiyorsa arkadan harbe devam edecek, yoksa harp etmeyecek.

Binlerce adamın bu kadar pahalı fiyatlarla kiralanması, askerlerin bakımı, silahı, bilmem nesi Selçuklu'yu ekonomik olarak çokertmiştir. Daha sonra bakmışlar ki; iki tarafın da kılıcı birbirini kesiyor, öldürüyor.

Malatya tarafında başlayan savaş, çoban, ziraatçı olan Baba İlyas'ın adamlarının ölümüne ve ordunun bozulmasına sebep olur, devşirme, toplama, derme çatma askerin. Amasya'ya kadar bir hilal çizip Malatya'dan Selçuklu askeri gelir ve Baba İlyas'ı Amasya'da öldürür ve ayaklarından kaleye asarlar. Halk görsün evliya değil diye, ama o tarihten bugüne Amasya'da Baba İlyas Horasanî mezarı türbe olarak ziyaret edilir. Köre, topala, çocuğu olmayana, başı ağrıyana şifa dağıtır. Herkes o niyetle ziyaret ediyor.

Ve Türkmen'in kendine dönüş hareketidir.

Ve Baba İlyas Horsesanî, bir Horasan dervişidir.

Horasan :

Horasan dervîşı deyince, bu tanım eski kültürümüzle ilgili çok geçiyor. Horasan konusunda bir-iki cümle söylemem gerekiyor.

Horasan bugün İran'da bir eyaletin adıdır. Horasan Eyaleti'nin başşehri Meşhed'dir. Hacı Beştâş'ın doğduğu

Nişabur da, Mevlana'nın geldiği Belh de bu Horasan eyaletindedir, onun hudutları içindedir. Horasan'ın eskiden başkenti Nişabur idi.

Fakat dün Horasan denilince kastedilen yer sadece burası değildir. İran toprakları içerisindeki Horasan eyaleti Güney Horasan'dır. Orta Asya'nın Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan'ın bulunduğu büyük Türk dünyası, Türk coğrafyasını ortadan ikiye bölerseniz, alt kısmına Horasan, üst kısmına Türkistan denirdi. Daha sonra tamamına birden Türkistan denildiği de olmuştur.

Ama 13 yy. ve Anadolu crenleri kastedildiğinde söylenen Horasan; Orta Asya'yı, Semerkant'ı, Buhara'yı, Taşkent'i ve Yesi'yi içine alan büyük bir coğrafyadır.

Horasan mektebi de işte bu coğrafyadaki genellikle Ahmed Yesevî'nin başını çektiği kabul edilen bir tarikatın, bir tasavvuf merkezinin ifadesidir.

Horasan Tekkesi'nin ideolojik görüşü: Türk'ün gidebildiği kadar batıya giderek yurt tutması idealine dayanır. Denilebilir ki, batıcılık bizde ezeli ve ebedi bir arzudur.

Ahmet Yesevî Ve... :

XI ve XII. yüzyılda yaşayan, (çünkü 130-133 yıl yaşamıştır) Ahmet Yesevî 63 yaşını doldurunca: "Hz. Peygamber bu dünyada 63 yıl yaşadı. O'nun daha fazla yaşamadığı bu yeryüzünde benim işim yok" diyerek yerin altına mezar gibi bir oda kazdırmış ve ömrünün 130. yılına

kadar, ölünceye kadar 63'den sonrasını yerin altında geçirmiş bir adam.

O günün tekkeleri ve tarikatları bugünün deyimiyle stratejik araştırma ve uygulama merkezleridir.

Rivayete göre Anadolu'ya gelmiş Horasan ereni, alperen, gazi, devrişân sayısı yirmibin civarındadır. İşte bunlardan birisi Baba İlyas Horasanî, Hacı Bektâş-ı Velî, Abdal Musa, Şeyh Edebâli (Osman Gazi'nin kayınpederi, şeyhi, Bilecik'de mezarı biliyorsunuz.), Geyikli Baba gibi insanlardır. Gaşgaj Baba, Osman Baba, Yatağan Baba gibi adlar bugün bildiğimiz, türbelerini ziyaret ettiğimiz Anadolu erenleridir.

Bunların tamamı Türklüğün yaşamasını, Türk iline, Türk diline, Türk beline sahip olmayı esas alan bir inançtır.

Osmanlı Devleti kurulurken, işte Selçuklu'ya karşı ayaklanmış bu Türkmen, devletin sağlam esaslarla kurulması için gayet sarfetmiştir. Şeyh Edebâli, Osman Gazi'nin kayınpederi, Şeyhi ve Osmanlı'nın ilk müftüsüdür. Talebesi Dursun Fakih ilk kadısıdır, devletin ilk hakimidir. Ve Kurân-ı Kerim'den sonra en çok okunan kitabımız Mevlîd Şeyh Edebâli'nin torunu Süleyman Çelebi tarafından yazılmıştır, Horasan merkezli bir anlayışı ifade eder.

Bu anlayışta inanç Muhammed Maturîdî inancıdır. Ne demek inanç: Nasıl inanıyorum? Niçin inanıyorum? Neye inanıyorum? Neden inanıyorum? sorularına verilen cevap.

Muhammed Maturidî diye bir adam nasıl cevap vermiş nasıl inanıyorsa biz öyle inanıyoruz. Muhammed Maturidî; Semerkant'ın Maturid köyünde doğmuş bir Özbek Türkü'dür.

Anadolu Türkleri'nin tamamı ibadetlerini yaparken İmam-ı Âzam Ebu Hanife'ye göre yaparlar. Alevîsi, Sünnîsi, Kızılbaşı, Çerkezi, Lazı, Kürdü, Türkmeni, Sıracı ne varsa adını bilmediğimiz ...

İmam-ı Âzam da Buhara'nın Kabil köyünde doğmuş bir Özbek'tir. Dedesi Zota Kabilli'dir. Buhara'nın Kabil köyündendir, fakat bazı kitaplar İmam-ı Âzam'dan bahsederken Kabilli'dir diye geçerler. Oraları bilmeyen, tarihi bilmeyen bir takım adamlar Afganistan'ın Kabil'i olduğunu zannederler, bu doğru değil.

Zota, herhangi bir sebeple Hz. Ali döneminde Kûfe'ye gelmiş veya getirilmiş, Hz. Ali zamanında yaşamış. Bir Nevruz günü ateş yakmış, yemek olarak da sütle yapılan bir tatlı yapmış, o ateşin etrafında oynamışlar. Hz. Ali'yle ilgili kitaplarda vardır bu, İmam-ı Âzam'la ilgili kitaplarda da. O heyecanı görünce Hz. Ali:

-"Ne oluyor? Nedir bu?" demiş.

-"Efendim, bugün bizim memleketimizde, gezdiğimiz yerlerde mübarek bayramdır. Nevruz bayramıdır. O aklımıza geldi de bayram kutluyoruz" derler ve Hz. Ali'ye o yaptıkları sütlü tatlıdan ikram ederler. Bugün sütlaç diyoruz benzerine. Hz. Ali'nin çok hoşuna gider:

-"Her gününüz bayram olsun" der. Zota'nın oğlu Sabit o devirde yetişir, evlenir, çocuğu olmaz. Biraz da menkıbe gibi geliyor ama kitaplarda var bu. Hz. Ali'ye gider ve:

—"Yâ imam! ne olur bana duâ et, çocuğum olsun, çocuğum olmuyor, kaç yıllık evliyiz" der. Hz. İmam Ali duâ eder ve Numan olur. Numan İmam-ı Âzam'ın asıl adıdır.

İslamın Türkçe Yorumu :

Şimdi Türkiye'de bir takım din, mezhep işini bilmiyenler diyorlar ki:

"Sünnîlik Arap yorumudur, Alevîlik Türk yorumudur."

Aslında bu Türk yorumu lafına bayılıyorum ben. Müslümanlığın Türkçe anlaşılması, ama Sünnîlik kime dayanıyor?

O bakımdan söylüyorum. İmam-ı Âzam Özbek, Muhammed Maturidî Özbek. Arap yorumu nereden geliyor anlamadım ben onu doğrusu.

Müfessirlere, fakîhlere bakarsanız büyük çoğunluğunun Türk olduğunu görürsünüz. Özellikle İslâm hukukçılarının içerisinde Arap yok denecek kadar azdır. Hep Arap olmayanlardır Hukukçular. İslâm'ın hukukunu geliştiren, felsefesini geliştiren, Arab'ın gramerini yazan Türkler'dir. Şimdi bu sebeptedir ki; Türkiye Alevîliği, Osmanlı, kuruluşundan itibaren Ali gibi kahraman, mert, yiğit, cengaver insanların aşk ve heyecanı ile ve Ahmet Yesevî dervişlerinin tesiriyle kurulur.

Bektâşî geleneğine göre, Menâkıbnâmelere göre Osman'ı Kayı boyuna Bey yaptıran Hacı Bektâş-ı Velî'dir. Yoksa Gündüz Alp babasının ölümünden sonra (Gündüz Alp, Osman Bey'in ağabeyidir, Ertuğrul'un büyük oğludur) bir süre

aşirete reislik de yapmıştır. Hacı Bektâş-ı Velî'nin arzusuyla Gündüz Alp, Selçuklu Sultanı tarafından arişet beyliğinden alınmış ve beylik Osman Bey'e verilmiştir.

Yâni Osmanlı Devleti'nin kuruluşunda çok ciddî bir Bektâşî nüfuzu ve tesiri vardır, Horasan tesiri vardır ve Osmanlı Devleti Horasan ideolojik görüşüyle kurulmuş bir devlettir. O sebeptendir ki; Sultan Orhan zamanında kurulmuş olan Osmanlı Ordusu, Yeniçeri, Hacıbektâş Tekkesi'ne bağlı kabul edilirdi. Doğumu da, ölümü de Hacıbektâş Tekkesi'yle birlikte olmuştur Bektâşîlerin, Yeniçerilerin.

Osmanlı Devleti'ni ayakta tutan, ideolojisini oluşturan üç büyük tarikat vardır: Nakşîlik, Mevlevîlik ve Bektâşîlik.

Üçü de Horasan menşeli, kurucuları bakımından Türk tarikatlarıdır, Osmanlı'nın resmî ideolojisidir. Aralarında inanç veya ibadet bakımından hiç bir fark yoktur. Töre bakımından, tarikat üslûbunu uygulaması bakımından Bektâşîlik'le Mevlevîlik aşağı yukarı birbirinin yüzde yetmiş aynısıdır. İkisinde de tarikat şeyhine Dede denir. İkisinde de niyaz vardır, toprağı öpme vardır, posta niyaz vardır. İkisinin de giriş âyinleri ve zikirleri aynıdır. Bir **Âyin-i Cem**'le, televizyonda gördüğünüz folklorik gösterilerle, **Şeb-i Arûs** törenlerini gözönüne getirin aynıdır. Farklılık en başta ritm sazlarıdadır.

Köylülük Problemi :

Zaten bugün bu ritm sazlardan bahsederken harhalde söylemem gereken en önemli problem bu noktada düğümleniyor. Çünkü bugün dinin en önemli problemi bana göre, **köylülük** problemidir.

Ben, köyde doğmuş bir adamım. Bunu bir ayıp, kusur gibi de söylemiyorum. Merhum Atatürk "**Köylü milletin efendisidir.**" diyor. Ama bunu ne zaman söylüyor. iki teneke buğdayı bir araya getiremediğimiz, bir toplu iğnesini yapamadığımız, tuğla fabrikasını kuramadığımız, her şeyin yok olduğu bir anda, köylüye moral olsun, teşvik etsin, aşkla şevkle biraz daha fazla çalışsınlar, iki hayvan fazla yetiştirsinler, bir avuç buğday fazla üretsınler diye teşvik için söylenmiş bir sözdür.

Yoksa gerçekten medeniyet, üstünlük, efendilik, köylülüktür demiş olsaydı –ki bunu demezdi, Atatürk köylü değildi– o zaman şehirlilerin medeniyetinden çok şey kaybetmesi lazımdı efendi olması için.

Bu noktada bir sosyolog olarak da köy ve şehir sosyolojisine dikkatinizi çekmek istiyorum. Köyde hayat belli, klasik, daha geri bir hayattır. Ahır sekisinde yaşanır. Kışın çoğunlukla bizim Anadolu köyümüzde altta hayvanlar, üstüne tahtalı bir raf yapar, üstünde siz yaşarsınız. Onun sıcağından istifade edersiniz. Kokusu, pisliği hiç rahatsız etmez. Doğrusu bu. Şimdi kurtuluyoruz şükür.

Türkiye kalkınmasını yaparken şehirli hayatı köye götürmek yerine, çünkü batılı bunu yaptı köylerdeki şartları

şehirli şartlarına getirdi. Doğalgazı, elektriği, yolu, telefonu, okulu, süpermarketi, tiyatroyu, sinemayı köye götürdü. Biz bir takım tedbirleri alamadığınız için şehirler köylünün baskısına uğradı. Ve dinî hayat bakımından işimiz biraz daha kötü.

Atatürk'ün ölümüyle başlayan, daha çok ağırlık kazanan din aleyhtarı yönetim ve ateist uygulamalar cenaze namazı kıldırarak din adamı problemini ortaya çıkardı. 1949'da İmam-Hatip okulları açıldı. İlahiyat Fakülteleri açıldı 1949 yılında. Millet 1950'de 14 Mayıs'dan sonra açıldı diyorlarsa da bu doğru değil. Ve bu açılan okullara, din mekteplerine şehirli, aristokrat, daha medenî yaşayış sahipleri ilgi duymadılar ve çocuklarını bu mekteplere göndermediler.

Ahır sekilerinden gelen köy çocukları İmam-Hatip okulunu, İslâm Enstitüleri ve İlahiyat Fakültelerini bitirdik. Hoşgörünüze sığınarak söylemek istiyorum bizim köyde köylüyü, kendilerini tarif ederken, biraz kaba ama çok hoşuma da gidiyor; "yeri eşek bokundan, göğü yıldızdan tanıyan adamlar" derler. İşte buralardan şehirde din adamı olduk.

At gözlüğü gibi dünyaya dar bir pencereden bakan; "Aman oraya bakma günah, buraya bakma günah, yukarıya bakma günah, aşağıya bakma günah" diyen adamlardık. Şehri, şehirli yaşayışı, medeniyeti biliyorduk.

Mesela ben asansöre bindiğimde İmam-Hatip Okulu son sınıftaydım. 18 yaşındaydım. Çok merak etmişim, çok hoşuma gitmişti. Keşke bir defa daha gitsem de o eve, asansöre binsem diye hayal ederdim. Koltuk düzeniyle

kurulmuş bir evi gördüğümde herhalde o civardaydım. Şehirde yaşamak, şehirli olmak değildir.

Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri'nin Mekke'den göçüp geldiği yer "**Yesrib**" diye bir kasabadır. Peygamberin gelişiyle birlikte artan nüfus, kurulan devlet ve şehirleşme ile kasaba şehir adını almıştır.

Şehir Arapça'da "**Medîne**" demektir biliyorsunuz. Medîne-i Münevvere; Nurlu Şehir, Aydınlık Şehir, Muhammed'in nuruyla aydınlanmış şehir adını aldı.

Ve Hz. Peygamber'in etrafına hiç bakıyor musunuz? Adını duyduğunuz, bildiğiniz, sahabiler içerisinde bir tane köylü var mı?

Bu din şehirlinin, yerleşik hayata geçmiş medenî adamın dinidir.

Ama biz, biraz da şehirlilerin başlarının belası, –çocuklarını bu mekteplere vermedikleri için Allah'ın onların başına bela olarak verdiği bizlerle terbiye ediliyor– şehirlinin dilini, dinî ihtiyaçlarını ve sosyal problemlerini anlamayan köylüler, onları gâvur etmek için bir din anlattık. Biz hakikaten çok zor, kısa, kabîh bir din anlattık onlara.

Bir örnek vermek istiyorum Kurân'da eshâbu'l-yemîn, eshâbu's-şimâl var. Eshâbu'l-yemîn sağcılar, eshâbu's-şimâl solcular demek. Sağcılar Cennet'e gidecek, solcular Cehennem'e gidecek. Hakikaten bunun böyle olduğuna aşk ve şevkle inanıyorum.

Ama terimin hangi anlama geldiğini Kurân'daki terimin din terimi olduğunu bilmiyordum. Benim müftülüğüm

sırasında, Lübnan'da iç savaş vardı. TRT, -o zaman başka radyomuz, televizyonumuz yok, o zaman televizyon da yok yetmişli yıllarda- **"Sağcı Hıristiyanlarla, solcu Müslümanlar çarpıştı; şu kadar ölü var, şu kadar yaralı var"** diye anlatırdı, bizler de kahrolurduk.

Müslümandan solcu olur mu? Hıristiyan sağcı olur mu? Hıristiyan sağcı olursa Cennet'e gidecektir. Ve biraz da TRT'ye kızırıyorduk doğrusu. Milleti solculaştırın, solcu partilere rey versin diye solcu Müslümanlar diyor diye, sonunda uyandık, baktık ki, siyasetin sağcısı ayrı, solcusu ayrı; ekonominin sağcısı ayrı, solcusu ayrı; dinin sağcısı, solcusu ayrı.

Hâlâ bu inceliği anlayamamış yüzlerce, binlerce arkadaşım var. Profesör olmuş, din işinde daha üstün rütbelere gelmiş, köylülükten kurtulamamış bir sürü din adamı...

Şehirlileri; çocuğunuzu din mekteplerine vermediniz Allah da sizi bizimle cezalandırıyor diye cezalandırmaya devam ediyor.

Sünnî kesimde bu.

Alevî kesime geliyorum, asıl anlatmak istediğim Alevîlik.

Alevîlik'te köylüye Kızılbaş deniyordu. Bugün Kızılbaş karşılığında Alevî diyoruz. **Alevî**; Kızılbaş demek, köylü demek.

Köyde, Âyin-i Cem'de *Dede* diye bir adam olur, yanında *âşik* diye birisi vardır, *Zâkir* de denir. Varsa saz veya kopuz çalar. Ritm saz olarak o vardır. Âyine iştirak eden 12 hizmet dedikleri öteki hizmetleri yapan adamlar; hadi Ali sen şunu

yap, sen farrâşsın, sen bekçisin, sen gözcüsün filan diye Dede'nin rastgele verdiği emanetçiler eliyle yapılır.

Fakat şehirde âyin, yâni Bektâşî töreni yapılırken, Baba tarafından yapılır. Baba ile Dede arasında çok ciddî bir fark vardır. Dede olmak için: Dede'nin soyundan gelmek, çocuğu olmak yeterlidir. Okuma yazma bilmeye, ilme, irfâna ihtiyaç yoktur. Evde otantik olarak ne görürseniz, usta-çırak ilişkisi ile yaptığınız şey doğrudur. Ve köyde âyini dede idare eder. Şehirde ise önce *tâlîp*, sonra *derviş* olur. Bektâşîlik'te dervişlik, kâmil insan olmanın son noktasıdır. Sonra hizmet makamları başlar, *baba* olur. *Halife baba* olur. *Dede baba* olur. İlimle yükselinir. Soydan gelmeye gerek yoktur. Dede'nin oğlu olmak şart değildir. Şehirde bu işi ilim olarak, kültür olarak gayretle, çalışarak elde eden adam yönetir. Ayrıca diğer 12 hizmeti yapanlar o işi bilen adamlardır. Ritm saz olarak saz, bağlama veya kopuzun yanında ney, kudûm, çalpala diğer müzik aletlerinin yanında olur.

Köyde sadece Pîr Sultan'dan Şah Hatayî'den, Noksanî'den ve diğer âşıklardan okunurken, şehirde bestelenmiş metinler de okunur. Hangi âyinde hangi metin okunacağı, hangi duâ okunacağı bellidir. Mesela, bir Aşure töreninde şehirde okuncak metinler, duâlar, niyazlar, çok farklıdır. Ama köyde aklına ne gelirse âşık onu çalar söyler, dede de diline ne gelirse onunla duâ eder. Ve şehirde, şehirli yaşayışına uymuş esnaflar, sanatkarlar, okumuş adamlardır.

Şimdi Malatya'nın Pötürge'sinden kalkmış gelmiş diyelim ki fizikte profesör, hukukta profesör, gramerde adam tümleş üzerinde doktora yapmış. Profesör; her şeyin profesörü

zannediliyor, profesör olunca da şimdi dedelik yapıyor İstanbul'da, adı dede diyor televizyonlara çıkıyor, kitaplar yazıyor ama köylü, bir tek defa şehirde âyin görmemiş, şehirlinin yaşayışını bilmiyor. Bütün şehirlileri ve bütün Türkiye Bektâşîlerini köylüleştirmek istiyor.

Türkiye'de dinin Alevî kesimde de, Sünnî kesimde de en önemli problemi, bu **köylülükten kurtulma** problemidir.

Şehirlileşmek diye sosyolojide bir tabir var. Şehirde yaşarsınız da köylü gibi yaşarsınız. Bunun en son örneğini geçtiğimiz Kurban Bayramı'nda keyiflenerek izledim. Beşinci kat, terasa ineği, kurbanlık hayvanı çıkarmış bir hafta önceden kurbanı orada besliyor. Ahır sekisini beşinci kata taşımış. Bundan daha güzel köylülük olabilir mi?

Şimdi bu hayatı şehirde yaşatmanın bir faydası yok.

Bilim ve Alevîlik :

Ve ne gariptir ki Türkiye; dünyanın bilimde en geri ülkelerinden birisidir bu konuda.

Batıda Alevîliğin doktorları var, profesörleri var, Bektâşîliğin, Kızılbaşlığın din uzmanları var. Mahallî farklılıkları bilen adamlar var. Ama bunları millî menfaatleri doğrultusunda kullanıyorlar. Türkiye'de bu işi bilen adam var mı desem, yok mu desem.

Osmanlı Arşivleri'ne girmiş, Alevîliği arşiv belgelerinden incelemiş herhangi bir adamı tanımıyoruz, yabancılar da kullanmıyor. Niye yabancılar kullanmıyor? Yabancılar bakıyor ki buradaki belgeler bunların Türk olduğunu, Müslüman

olduğunu kesinlikle gösteriyor, işine gelmiyor. Onun için de *Irene Melikof* dahil hiçbir yabancı Osmanlı Arşiv belgesi kullanmaz.

Bu meselenin en önemli yolu Osmanlı Arşiv belgelerindeki Bektâşîlik'le ilgili metinlerin yayınlanmasıdır. Bunlar yayınlanırsa, güneş doğunca yıldızların kaybolması, karanlığın gitmesi gibi ortalık aydınlanacaktır.

Osmanlı döneminde devletin resmî ideolojisi olmuş bir hareketi yasak döneminden sonra ve ideolojik bozulmalarla anlatırsanız yanlış olur. Çünkü Osmanlı döneminde 1826'ya kadar Bektâşîlik devletin resmî görüşü idi. Bu tarikata girmiş padişahlar, sadrazamlar ve vezirler vardı. Osmanlı padişahı tahta oturduğunda ilk tebrik edenler Bektâşî ve Mevlevî Çelebileri olurdu. Padişaha taç giydirenler, tahta oturtanlar, Eyüp'te kılıç kuşatanlar Bektâşîler, Mevlevîler ve Nakşîler olurdu. Üç şeyh birden bu işleri yapardı.

Ve Osmanlı'nın bunlarla ilgili hiçbir proplemi yoktu. Adını bildiğiniz bütün Osmanlı paşaları, Yeniçeri ağaları hepsi Bektâşî'dir. Ulubatlı Hasan'ımız dahil –hani İstanbul'u fethederken surlara ilk bayrağı diken adam–. Ve mehter, Osmanlı ordusunun Bektâşî üniformalı askerleridir.

Ben Sivas'ta mahallî bir televizyonda konuşuyordum, mehterin nasıl Bektâşî olduğunu, Hacı Bektâş'ın hatırasını şeklen, kılık-kıyafet olarak da taşıdıklarını anlatıyordum. Beraber konuştuğumuz arkadaş rahatsız olmaya başladı. "Hocam ne olur bunu geçelim, başka bir konu anlatın" dedi. Bu sefer ben rahatsız oldum. "Niye" dedim?

-**"Efendim, belediye şimdi bir mehter takımı kuruyor, eğer bunların Alevîlik'ten kalma bir hatıra olduğunu öğrenilerse vazgeçerler, elli-altmış arkadaşımız etmek yiyecek aman ne olur bunu anlatmayın"** dedi. Ve Sünnîler'in alâmet-i fârikası gibi, sağcıların alâmet-i fârikası gibi meydanları dolduran gümbür gümbür tarihimizi anlatan, yüreğimizi kabartan, göğsümüzü ferahlatan mehter gerçekten Bektâşî Tekkesi'ne mensup Yeniçeri ordusunun müzik takımıdır

Ve hâlâ keçe, taşıyan askerlerin başında biliyorsunuz; keçe arkasına kadar sarkar. Hacıbektaş Tekkesi'ne götürüldüğünde ilk yeniçeri askerleri, elini şöyle başına koymuş hazret-i pîr, cübbe adamın başından arkaya doğru sarkmış. Hâlâ, Hacı Bektâş'ın eli askerın başında, manevî himmeti orada bulunsun diye, o hatırayı taşımak için öyle yapıyorlar. Hâlâ; *"üçler, beşler, yediler, kırklar demine, Hünkâr Hacı Bektâş-ı Velî devrânına hû diyelim hû"* diye duâ ediyor mehter.

Biz, tarihini bilmeyen, tarihiyle barışık olmayan bir hâle geldik.

Her devrim hareketi kendinden önceki yönetimi kötüler. Ama biz, Devletimiz Osmanlı'yı o kadar kötüledik ki; o tarihlerde iyi şeyler vardı, o da bizimdi, derken nerede ise devlet düşmanı diyecekler diye korkar hâle geldik.

Bunu Arşiv'de söylemenin bir keyifli tarafı var. Siz devletin devam ettiğini, değişmediğini en iyi bilenlersiniz.

Nihal Atsız diyor ki: "Türk devletlerinde ayrı devlet yoktur. Hânedan değişiklikleri vardır." Osmanlı Devleti'nde de yönetim değişikliği olmuş ve isim Türkiye Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. Onun dışında hiçbir şeyimiz yok, borcuna borç, alacağına alacak, vereceğine verecek, anlaşmalarına anlaşma, ... eee nesi değişti?

Türk Ordusu'nun kuruluşunun ikibin bilmem kaçınıcı yılını kutluyoruz. Sayıştay'ın kuruluşunun ikiyüzüncü yılını kutluyoruz, sonra diyoruz ki Cumhuriyet'imiz 75 yaşında. Yeni yönetim 75 yaşında, doğru. Yönetim modelindeki değişikliğin 75. yılı, ama Türk Devleti'nin 75. yılı değil ki...

Ve 1826 :

Ve biz 1826'ya gelinceye kadar hiçbir problemimiz yoktu. Bugünün asıl problemleri bugünün dinsiz, kâfir, mum söndü yapan, ana-bacı tanımayan, işte şunu yaptı, bunu yaptı dediğimiz Alevîlik anlayışına 1826'da geldik.

1826, Vaka-yı Hayriye denilen Yeniçeri Ocağı'nın bir gece topa tutularak imha edilmesi hadisesidir. Osmanlı'da asker bozulmuş, 20 yaşından büyük çocukların, 17 yaşında, 20 yaşında Hristiyan çocukların devşirilmesiyle orduda bozulmalar olmuş, sonra ıslah teşebbüsleri, ıslah edilemez noktaya gelen ordunun nasıl düzeltileceği devletin en önemli problemi olmuştur.

Aşağı-yukarı yüzyıla yakın bir zaman Osmanlı Devleti ordunun ıslahı ile uğraşmıştır. En sonunda güvenlik birimlerinin uzmanları, devletin büyük idarecileri; bu orduyu

imha etmezsek kurtulamayız görüşüne varmışlar ve bir gece ansızın –meşhur türkü var ya bir gece ansızın gelebilirim diye, onun gibi– daha önce kurulan yeni düzen ordusu, Nizâm-ı Cedîd bütün ülke çapında aynı anda başlayan top atışlarıyla Yeniçerileri imha etmişlerdir 1826'da.

Sabahleyin tekke haberdar olunca (Bektâşî Tekkesi) ilk isyanı basmış: " "Nasıl olur? ölen de öldüren de Müslüman", Peygamberimiz buyuruyor ki: "İki mümin birbirine kılıç çekerse, ölen de öldüren de Cehennem'dedir." Peki Padişahımız öldürttüğüne göre onun yeri neresi? Halîfe-yi Müslimîn fetva verdiğiğine göre bu işde, o nereye gidecek. Osmanlı'nın hiç mi düşmanı yoktu? Mesela Moskof'un önüne sürselerdi de adamlar âhiretini kurtaysaydı bari?" " şeklinde çok ciddî tartışmalar gündeme gelmiş, diğer tekkeler, medreseler ve câmiler bu fikirle çalkalanmaya başlamış, bugünün deyimiyle kamuoyu baskısından saray sallanmış, devlet gidiyor hâle gelmiş.

O zaman devletin güvenlik birimleri, Kazasker Efendi, Şeyhülislâm Efendi ve ordu komutanları demişler ki:

–"Bunun militanlığını Bektâşîler yapıyor. Bektâşîler'i kapatırsak, onları terbiye edersek ötekiler susar. Militanları bastıralım." Nasıl bastıralım?

Hemen polisiye tedbirler devreye girmiş. Hâlen memleketin pekçok işi polisiye tedbirle görülüyor. O yanı sıra da dikkat çekmek için söylüyorum. Hemen tekkelere zaptiyeler gönderilmiş, jandarma veya polis bugünkü karşılığı. Ben bunlardan Üsküdar Tekkesi'ne yapılan baskını ve Üsküdar Tekkesi şeyhinin ölümünü "*Hacı Bektâş-ı Velî ve*

Bektâşîlik" kitabımda anlattım. "*Üssü Zafer*" adlı vakanüvis tarihinde teferruatıyla var. Övüne övüne, böbürlene böbürlene yazmış adam. İyi ki yaptı padişahımız, amma da yaptı. Zaptiye gidiyor Üsküdar Bektâşî Tekkesi'ne, Üsküdar'la Beylerbeyi arasında bir tekkedir yeri. Zabıt tutup getiriyorlar:

—"**Biz tekkede teftiş yaptık, Kurân sayfelerinin tuvalette tuvalet kağıdı olarak kullanıldığını gördük**" diyorlar. Taharette Kurân sayfaları kullanılmış. İslâm Tarihi'nin başından bugüne kadar ne kadar sapık olursa olsun ben Müslümanım diyen hiçbir grup Kurân'a bu saygısızlığı yapmamıştır.

Ama polise, hani vur deyince öldürüyor derler ya, "git bir zabıt tut, dine imana aykırı bir şey bul" deyince aklına bu gelmiş bunu yazmış getirmiş. Bunlar kâfir oldular, irtidad ettiler diye verilen bir fetva ile; "**Bunların öldürülmesi helâldir, malları müsâdere edilmelidir, hazineye kalmalıdır**" fetvası çıkıyor.

Ve kelime-i şehâdet okuyarak Allah rahmet eylesin, Üsküdar Bektâşî Tekkesi şeyhi asılıyor. Başkaları da var, sürgün edilenler var. Arşiv kayıtları var, sizlerde var kayıtları. Tokat'a, Amasya'ya, Yozgat'a Çorum'a Erzincan'a, Tunceli'ye sürgün edilmiş yüzlerce Bektâşî var. Arnavut Bektâşîleri İstanbul'u terketmiş Arnavutluğa gitmişler, dağlara çıkmışlar. Bektâşîyim demek yasaklanmış.

İyi ki yaptı padişahımız, amma da yaptı, yapmasaydı bu gâvurluk memleketi şöyle alıyordu böyle veriyordu, zaten bunlar namaz kılmazdı, oruç tutmazdı, piçti, namussuzdu,

ana-bacı bilmezdi... Ne kadar alehte yazılırsa, o kadar itibar bulunmuş, rütbe yükselmiş, aylık artmış.

Öğretmen, hâkim, hekim, imam, şeyh, derviş kim varsa bürokrat herkes bu karalama kampanyasına katılmış.

Ve bugün bildiğimiz bütün fıkralar, Alevîlik aleyhine bütün sözler 1826 sonrasına aittir.

1826 öncesinde yazılmış Letâif kitaplarından, fıkra kitaplarından tarih kitaplarına, edebiyat kitaplarına, menkıbe kitaplarına bakınız bir tek kötü örnek yoktur. Bir tek namaz kılmayan, oruç tutmayan, içki içen Bektâşî fıkrası yoktur.

1826'da başlayan karalama devlet eliyle, câmiler, mektepler, medreseler eliyle devam etmiş ve Türk aydını elbirliğiyle bu karalama kampanyasında kahramanlıklar kazanmıştır. **Bu hepimizin alnında çok ciddî bir kara lekedir.**

Ben doğrusu bu işten bir din adamı, bir aydın insan, bir bilim adamı olarak hâlâ utanmaya devam ediyorum.

Bu kötülük 1862 yılına kadar devam etmiştir.

1861 yılında tahta geçen Sultan Abdülaziz, –bildiğiniz gibi alaturka bir padişahdır, yâni Türkçü bir padişahdır– Sultan Orhan'ı örnek almış, devlet kurulurken Sultan Orhan'ın ne yaptığına bakarak donanmayı güçlendirmiş, silah almış, bir takım modernlikler yapmaya gayret etmiş ve bir bakmış ki, Sultan Orhan hep devleti, kabineyi Türkmen'den kurmuş, akrabalarından kurmuş, ama sarayda Türk yok.

Mahmud Baler'in çok hoş bir fıkrası var. Allah rahmet eylesin onu da anmış olalım. Bir gün Mahmud Baler'in hocasını saraya götürmüşler, sarayda hokkabazlık yapacak ramazanda, işte mizah, güldürecek milleti, eğlenecekler, ramazan eğlencesi.

Yahudî taklidi yapacak olmuş biri eteğini çekmiş "aman hâ mâliye nazırı hazretleri Yuhudî'dir, kızar" demiş.

Ermeni taklidi yapacak, birisi çekmiş "nâfia nazırı Ermeni'dir, bozulur" demiş. Rum taklidi yapacak "posta nâzırı Rum'dur" demişler. Sırp taklidi yapacak falan bakan, Boşnak taklidi yapacak filan bakan, Gürcü taklidi yapacak yok, Arap taklidi yapacak yok.

Bu arada padişah:

—"Ne oluyor hokkabaz efendi, maharetin neyse göstereceğin, ne duruyorsun?" demiş.

—"Vallahi padişahım affınızı diliyorum, bizim mesleğimiz Osmanlı içerisindeki akvâmın taklidine dayanır. Osmanlı'daki milletin, kabîlelerin şîve ve davranış farklılıklarına dayanır. Biz bununla geçimimizi temin ediyoruz ve mesleğimizin özü de budur. Ama şimdi vaziyet böyle oldu ben Yahudî taklidi yapacaktım, arkadaşlar mâliye nazırı bozulur, Ermeni'ye bu, Rum'a bu, şuna bu dediler affınızı diliyorum, mesleğimi icra edemeyeceğim. Eğer müsaade buyurursanız bir ibrik taklidi yapayım" demiş ve vücuduna, ibriğin emziği ve kolunun şeklini vermiş.

Şimdi gerçekten bizim birbirimize diyecek sözümüz yok ve ibrik taklidi yapmaktan da başka işimiz kalmadı. Çünkü bu

bozulma döneminde o kadar çok karaladık ki, 1862'ler padişah bir bakıyor ki, yanında hiç kimse yok, çağırıyor aklı eren itimat ettiği vezirleri:

-"Eskiden bir de Türkmen vardı, şimdi nerde?" diyor.

-"Sultanım, babanız rahmetli onların köküne kibrit suyu döktü."

Biliyorsunuz Abdülaziz 1830 filandır doğumu, yâni Vaka-yi Hayriye'den dört-beş yıl sonra doğmuştur. Olayları hatırlamaz, sarayda belli bir eğitimden geçtiği için de o konuda bilgi sahibi olamamıştır. Sonra o konuda bilgi elde eder, araştırır, adamları bulur ve Bektâşîlere **iâde-i itibar** eder, tekkenin yeniden açılmasını emreder.

O güne kadar Hacı Bektâş-ı Velî hürmetine, ona duyulan saygı sebebiyle bütün tekkeler kapatılmış sadece Hacıbektaş'taki Pîr Postu kapatılmamıştır. Oraya da bir Nakşî şeyhi oturtulmuştur. Hem en yakın tarikat diye Nakşî tarikatı, hem de devletin gözde tarikatı diye bir Nakşî şeyhi Hacıbektaş'a oturtulmuştu.

Sultan Abdülaziz o Nakşî şeyhini geri çekmiş, Bektâşîleri o posta geri oturtmuştur. Bu arada Alevî arkadaşların, daha doğrusu Alevîci arkadaşların anlattıkları bir şey vardır. Hacıbektaş'taki câmi işte o Nakşî Şeyhi Hamza Efendi tarafından yaptırılmıştır. Bu kısmen doğrudur.

Hacıbektaş çok kötü bir köydür, çok küçük bir köydür, yemek yiyecek yeri yoktur, et alacak yer yoktur. Bakkalı yoktur, şekeri yoktur, tuzu yoktur, gazı yoktur. Onun için de orada yabancı bir adam sürgüne gönderilmiş, başları kesilmiş

gibi oradaki ahaliyle ters bir adam, orada geçim sıkıntısına düşmüştür.

Bektâşiliğin kanun dışı ilan edilip, tekkelerinin kapanmasından önce de Hacıbektaş Dergâhı'nda bir mescit vardır. Geleneksel olarak dergâhların mescitlerinde minare yoktur. Oradaki mescitte de minare yoktur ve küçük bir mescittir.

Nakşî Şeyhi Hamza Efendi; "bu mescit çok küçük, cemâati almıyor, Hazreti Pîr'e de yakışmıyor" diyerek müsâade istemiş, para talep etmiş ve bugünkü minareli taş câmiyi Nakşî Şeyhi Hamza Efendi yaptırmıştır. Bu doğrudur. Bunu bilmeyenler diyorlar ki: "Eskiden câmi yoktu."

Câmi vardı ve kaydı bu arşivde var. Ayrıca birşey var, Hacı Bektâş Vakıfları ve vakfı idare edenler vergiden muaftı. Seyyid dediğimiz dedeler vergiden muaftı ve dedeler, seyyidler ve Hacı Bektâş Vakıf köylerinin mensupları askere gitmezlerdi. 1332 yılında çıkan bir kararla bu istisna kaldırılmış. I. Dünya savaşı sonu ve Millî mücadele dönemi, İstanbul kaldırmış ve Bektâşîler de, dedeler de o tarihten itibaren askere alınmaya başlamışlardır.

Avârızdan muaftır, vergiden muaftır dedeler, askerlikten muaftır, çünkü bunlar kamu düzenini sağlayan, toplumu yöneten, etkileyen adamlardır. Osmanlı onlardan o şekilde istifade etmiştir.

"Osmanlı Alevîleri kırdı, öldürdü, astı, kesti" sözüne gelince o konuda da bir-iki laf etmek istiyorum zamanı iyi kullanayım diye. Efendim, bu sözlerin bir kısmı 1826-1862

için doğrudur. Hakikaten zulüm yapılmıştır, asılmış, kesilmiş, sürülmüş, sövülmüş, kovulmuştur.

Dede hakkı dediğimiz hakkullah, ak kazan akçası, kara kazan akçası, şu akçası, bu akçası, dem akçası bu yasak döneminde kendi kimliğini korumak ve devam ettirmek için icad edilmiştir. O devrin zulmünü ne kadar anlatsak azdır, bu doğru. Ama o tarihler dışında Osmanlı'nın yaptığı zulüm yoktur. Mesela o yasak döneminde Hacı Bektâş Vakfı'na ilişkin köylerden vergi muafiyeti olmasına rağmen vergi alınmış, nasıl olsa yasaklandı, muafiyet geçerli olmaz demiş oradaki mal müdürü, defterdar ahaliden vergi almış. Ağnam vergisi almış, işte aşar almış filan. Durum İstanbul'dan farkedilir farkedilmez adama yazı yazmışlar. Onlar vergiden muafdır, Hacı Bektâş Velî vakıf köyleridir onlar. Şahıslara vermekte devlet açısından biraz zordur, o parayı Hacıbektaş'ta yapılan câmi inşaatına verin denmiş, Hacıbektaş'a harcanmıştır o vergiler geri.

Yavuz Sultan Selim ve İran :

Şimdi daha çok bu konuda Yavuz dönemi problemidir. Ancak Yavuz dönemini anlayabilmek için ne Alevîler, ne Sünnîler o günkü tarihe ve coğrafyaya bakmamışlardır. Bugün de bakmak isteyen pek yoktur.

Yavuz'un iktidara geldiği 1512 yılının tarih atlaslarından haritasına bakarsanız 1512-13-14'ün Safevîler'le Osmanlı hududu neresidir? diye. **Sivas-Erzincan ve arkasındaki iller Safevî toprağıdır. Safevî-Osmanlı hudud kapısı Tokat'ın Turhal ilçesindedir.**

Yâni bugün Alevî merkezleri kabul edilen Alevîlerin yaşadığı kabul edilen illerimizin çoğunluğu Sivas'tır, işte Tokat'ın bir kısmıdır, Erzincan'dır, Elazığ'dır, Tunceli'dir vesaire, Bingöl'dür; buralar Safevî toprağıdır.

Millet zannediyor ki, bugünkü İran'la Türkiye sınırı neyse Osmanlı'yla Safevî sınırı da odur. Düşmanın toprağına girdikten sonra ordunun yaptığına adam öldürdü, zulüm etti denilir mi? Düşmanın askerini öldürmüş, düşmanın adamını öldürmüş; ne yazıktır ki ölen de öldüren de Türktür, bunu saymam mümkün mü? Kavgada yumruk sayılır mı?

Yavuz Sultan Selim kadar Türk bir padişah Şah İsmail. Onun kadar değil ama biraz yaklaşıyor. Niye onun kadar değil çünkü; anneannesi tarafından Pontus Kralı kızı Despina'nın torunudur Şah İsmail. Ama Türkçü bir padişaktır. **Fakat dünya iki Türk padişahına yetmeyecek kadar dar bir yerdir.** Birbirine sırtını dönüp dünyayı fethetmek varken o dar yerde yüzyüze gelmişlerdir.

Bu noktada birşey de söylemek istiyorum, şu anda da Türkiye'de birtakım ilericiler, aydınlar Türkiye'yle İran savaşsın istiyorlar. İran bize irtica gönderiyor, şeriat propagandası yapıyor, diyorlar. Yapmıyor mu? Yapıyor. Onun için Türkiye-İran harp etmelidir. Eğer hududu geçerse Tebriz'de nüfusun %95'ine yakını Türktür. Öldüreceğimiz 3 kişiden ikibuçuğu Türktür.

Dün Yavuz'la Şah İsmail'in yaptığı neyse, bugün yapılacak savaşta o olur. Bu ne İran Türkleri'ni ne de bizleri memnun etmez.

Allah rahmet eylesin, Atatürk Şah Rıza'ya diyor ki:

"Türkiye ve İran coğrafyası birlikte mütalaa edildiğinde bir kıta büyüklüğünde yerdur. Eğer bu iki ülke ittifak hâlinde olursa bu kıta büyüklüğündeki yere dışarıdan tazyik yapılamaz ..."

Bu Atatürk'ün dış politikadaki ileri görüşlülüğünün en açık örneklerinden biridir.

Türkiye, Türk dünyasına açılmak istiyorsa; İran'daki Türk topraklarını yol olarak kullanmaya muhtaçtır. Ayrıca, İran'da her beş kişiden üçü Türk'tür.

Ben İran'da 8 vilayet gezdim. Türkler'in az olduğu yerlere de gittim İsfahan gibi, Kum gibi. Hiç Farsça lazım olmadı, Arapça lazım olmadı hep Türkçe konuştum. Türkçe bilmeyen bir tek Fars yok, bir tek Arap yok, bir tek Beluç yok herkes Türkçe biliyor ve **Türkiye İran'ı tanımıyor**. İran'ın da Türkiye'yi tanıdığı söylenemez.

İdeoloji, ideolojik gözlükler ikimizin de gözünü kör etmiş gibi görünüyor. O sebeple de eğer Türkiye, en kötü televizyonu hangisiyse beğenmediğimiz, o bile olabilir. Ağrı Dağı'na, Nahçıvan'a yayın yapıyorum diye bir anten kurup İran'a yayın yapabilse, radyosunun sesini İran'dan duyurabilse İran bize her gün beş kere yalvarır, beş vakit namaz gibi. Ne olur şu Türkler'e aman ha birşey demeyin, bizim içimizi karıştırmayın diye.

Biz dört tane molların Şiilik propagandasından korkuyoruz aman ha şeriatçılık gelecek, Humeynicilik gelecek diye yıkılıyorruz, az kaldı bir ara da yıkılıyordu 80 sonrasında.

Humeynicilik ve Alevîler :

Humeyni'nin İran'a döneceği günlerdi. O günlerde bizim güvenlik birimlerinde bir telaş vardı. İran Şîî İslâm devleti kuracak. Humeyni İran'a dönüyor bizde de Alevîler var onlar da Caferî bunlar da Caferî eyvah Alevîler İranlılar'la birleşirse Türkiye yıkılır. Tam panik hâlindeydi güvenlikçiler. Sonunda Humeyni gitti İran'a bir tek Alevî Humeynici olmadı ama benim câmimin imamı, cemaatimin çoğu Humeynici oldu.

Ne olduysa bir rüzgar geldi, Humeynicilik Sünnî kesimi aldı götürdü. Eskiden beşinci mezhep diyorduk, sapık diyorduk. Canım bunlar da müslüman değil mi? demeye başladık. Bu kadar basit bir rüzgara tutunamayan bilgisiz, tarihinden habersiz, insanından habersiz bir topluluk herhalde çok zor izah edilir.

Türkiye'de İranşinas dediğimiz, Farsça bilen, İran uzmanı tanıdığınız var mı? Benim tanıdığım yok. İran'da da Türkiye'yi tanıyan adam yok. Öyle garip şeyler sordular ki İran'da bize, aklımız durdu nasıl olur diye.

—"Gardaş gurban olum sizin diliniz Türk dili di?"

Fakat Mollalar farklı. Ben, bizi davet edenlerin dışında oniki tane Ayetullah'la konuştum. İlk gittiğimiz Ayetullah-i Uzmâ, Ayetullah Tebrizî idi. Farsça bilen bir tercümanımız vardı bizim, adam dedi ki Ayetullah'a, Farsça anlatıyor bu şudur, bu budur dört tane arkadaş gitmiştik, birisi de İstanbul Marmara İlahiyat'tan Din Sosyolojisi Profesörü Yümni Sezen

hocaydı. İşte tanıttuktan sonra ben de dedi, Farsça tercümanınızın aranızda yardımcı olacağım.

Ayetullah Tebrizî dedi ki:

–"A gardaş! Türkiye'den benim dil gardaşlarım gelip, senin Farsçan mene ne lazımdı bırak öz dilimle danışım da."

Senin Farsçan bana ne lazım, benim dil kardeşlerim gelmiş bırak kendi dilimle konuşayım.

Biz bundan haberdar değiliz.

Bunu görünce, biraz da coştum, hislerim arttı, böyle gözlerim doldu dedim ki:

"Hörmetli Ayetullah" dedim. –Bir parça Azarbaycan şivesi de biliyorum– Daha rahat olsun diye, "Men İran'a yüz tutan kimi, yüreğim patlayacak diye korhurdum, Fars'dan korhurdum, Şie'den korhurdum, İran'dan korhurdum, öyle korktum ki, yüreğim çıkıp düşecek gibi geldi, yakaladım ve hep elimde gezdirdim yüreğimi, bu korhumdan. Ama senin yüreğini ve şu güzel sözlerini eşidenden sonra o kadar rahatladım ki, boşuna korhmuşam. İzin ver elimde tuttuğum yüreğimi koyacak yer bulabilmirem, senin yüreğinin içine koyum, orada ebediyyen kalsın."

Adam öyle hislendi ki, gözleri doldu.

Ve Türkiye, en fanatik kabul edilen mollarının bile Türklük karşısındaki bu yumuşaklığından ve bu duygusundan istifade edemiyor. İşin acı tarafı, ızdırıp veren tarafı budur.

Türkiye'de ve Türkiye dışındaki Bektâşîler'in olduğu yerde İran, Alevîleri Şîleştirmek istiyor. Sünnîleri şeriatçılaştırmak, irticaya götürmek istiyor ve bundan bizim yüreğimiz nasıl korkuyor... Bu boş korkulardan kurtulmalıyız.

Suriye :

Türk kültürü, bu çevremizdekilerin hepsinin kültürünün üstündedir. Suriye'den korkmanın kimseye faydası yoktur. Suriye'nin yarısı Türk, bizim valimiz idare ediyordu eskiden. Gidin elinizi kolunuzu sallayarak bir uçtan bir uca geçersiniz, "Aman Türk gelmiş" diye insanlar sevinir. Dünyanın her yerinde bu sevgiyi görebilirsiniz, Türkiye hariç.

Türkiye'de öyle bir hava meydana geldi ki, bir ara yazdım gazetede; haftada bir-iki gün yazı yazıyordum. Dolmuşa binerken "acaba yanımdaki Türk mü?" diye sorasım geliyordu. Öyle kötü bir propoganda, öyle bir hava meydana geldi ki, yanımdaki koltukta oturan adamı, sanki Türk değil de beni bıçaklayacak adam gibi zannediyordum. Bu havalardan kurtulmamız lazım.

Siyasallaşma :

Türkiye'nin en büyük problemi şu anda siyasallaşmadır. Aşırı siyasallaşmadır. Ekmek siyasettir, su siyasettir, adam siyasettir, kültür siyasettir, din siyasettir, resmen bakarsanız: Türkiye laik, demokratik hukuk devletidir. Bu tabirlere ne kadar çok muhtacız.

Ve rahmetli Atatürk'ün şimdi önemini daha iyi anlıyoruz, keşke o olsaydı da şu kavramlar yerine otursaydı. Çünkü bugün bir tek siyasi parti gösterilemez ki bir tarikatı istismar etmesin. En solcusundan en sağcısına kadar, solcunun arkasında Bektâşilik, sağcının arkasında öteki tarikatlar.

Tarikatları istismar ederseniz. Size rey veren tarikatsa, o irticacı değildir. O tarikat değildir, o istismar etmez, din istismarı değildir. Hukuk devletinde, laik devlette böyle bir şey olmaz. Ne yazık ki genel kural şu:

-Benim tarikatım iyidir.

Gerçekten ben, bir din adamı olarak **din adamlarının laikliğin en önemli sigortası** olduğuna inanıyorum. Ama şu siyasetçiler dinden elini bir çekse, biz mezhepler, tarikatlar olarak hiç kavga etmeden rahat bir huzur ortamı kuracağız.

Ama **bana rey veren tarikat iyi tarikat düşüncesi** hakim olduğu için şu anda tarikatlar birbiriyle kavga ediyor.

Bir takım tarikatlara devlet bütçesinden para veriliyor, örtülü ödeneklerden para veriliyor, kanunun yasakladığı, Atatürk'ün yasakladığı bir takım deyimler, terimler, yasaklar televizyonlarda, gazetelerde, devlet erkanında itibar görüyor.

Türkiye bu kötü rüzgarları, bu aşırı rutubetleri, rüzgarları yakında atacaktır. Ben inanıyorum ki, Allah'ın lütfuyla, Türk milletinin irfanıyla ve çalışmayı öğrenmiş genç, dinamik insanıyla Türkiye 21. yüzyılda Türk dünyasıyla kültürel, ekonomik ve siyasî birliğini kurmuş olarak yaşayacaktır.

Bu Alevîlik'le ilgili ayrı dindir, ayrı mezheptir, ayrı kitaptır, Alevîler abdest almaz, Alevîler namaz kılmaz, Alevîler'in yemeği yenmez, Alevî şunu yapar, bunu yapar, dedikodu ve iftiraları da fazla sürmez kurtuluruz. Çünkü bunu diyenlerin hiçbirisi Alevî değildir.

Ben Alevîyim ama müslüman değilim demek mümkün değildir. Dünya'da müslüman olmayan bir tek Alevî yoktur. Eğer öyle olsaydı müslümanların yaşamadığı yerde bir tek Alevî olurdu. Böyle bir şey yok. İnançta, ibadette, dinde hiçbir ihtilafımız yoktur.

Ama onlar yemek verirken yemeğin içine tükürüyormuş, işte bize Yezit diyor, falan filan şeklindeki fesatlardan, dedikodulardan kurtulmamız lazım ...

Biz neler demiyoruz ki, açın "*Safabat*"ı bakın Mehmet Akif Bey bile o karalama kampanyasına katılmış, şuur altından atamamış. Köse İmam'da bir kadın gelir der ki: "İşte ben falanın hanımıyım" Köse'ye dert anlatır, İmama, "Efendim, kocam ayyaş bir adamdır, çalışmıyor, işi yok, ben çalışıyorum, kazanıyorum getiriyorum, "niye az çalışıyorsun, az getiriyorsun" diye dövüyor. Ona da razı geldim, üstüme ikinci bir karı daha getiriyor, evleniyor, ne olur Hocam şu adama bir nasihat et." " der. Manzum olarak var Safabat'ta.

Hoca arar, eder sonunda adamı bir kahvede bulur. Adamı çağırırttır anlatır "Ayıp günah değil mi?" diyor. Adam "Sana ne, şariat değil mi? istersem dörde kadar evlenirim." der. "Bire melun! Çalışmaya, başka şeye gelince şariat değil, sırf dörde kadar evlenmeye gelince mi şariat. Hani abdestin,

namazın, orucun, hayrın. Var mıdır bir Kızılbaşdan ayrın gayrın." deyiverir.

Mehmed Akif'e bunu yakıştırmak mümkün müdür? Bir Kızılbaştan ayrın gayrın var mı? Hiçbir hayrın, hasanetin, namusun bilmem neyin yok. İşine geldimi de şeriat diyorsun. Bu karalama kampanyası aklınıza gelmeyen sevdiğimiz bütün büyük şairlerde vardır. Büyük yazarlarda da vardır. Bu karalama kampanyası ne yazıktır ki, hâlâ devam ediyor.

Bunların, aynı benim söylediğim inanç ve ibadeti paylaştığını Alevî köyünde yirmi yıldır imamlık yapan adama sorarsanız kabul etmez. Sorun, "Hocam beş vakit namaz köyde kılınıyor mu?" deyin, "kılınıyor" der. "Cuma kılınıyor mu?" "kılınıyor", "Oruç tutuluyor mu?" "tutuluyor, çoğunluğu tutuyor köyün". İyi, peki hocam "bunlar hangi mezhepten" diye sorun. "Bunlar Kızılbaş, Alevîdir." der. "Sen nesen?"

- "Ben Sünnîyim."

Senin gibi abdest alıyor, senin gibi namaz kılıyor, senin arkanda namaz kılıyor, sonra mezhebiniz farklı oluyor, nasıl oluyor bu dersiniz?

Dedeye sorun, vallahi biz Caferî'yiz der. Çünkü ikrar verirken dedenin önünde Alevî vatandaş **"Allah'ın kuluyum, Adem Safiyyullah'ın neslinden, İbrahim Halil'in milletinden, Muhammed Mustafa'nın ümmetinden, Aliyye'l-Murtaza'nın bendesiyim, İmam Cafer Sadık'ın mezhebindenim, Hacı Bektâş-ı Velî'nin tarikatıdanım"** der.

Bu mezhep sözü tarikatlar teşekkül etmeden önce kullanılan bir sözdür. Ve tarikat silsilesi bakımından Sûfizm anlayışı bakımından "İmam Cafer'in yolundayım" demektir, yoksa Caferî Mezhebi'nden olsalardı İran'dakiler gibi olurdu. İran'la benzerlik %5, farklılık %95'tir.

Bundan ne yazıktır ki, ne dede, ne baba, ne de imam haberdar değildir. Ve işin biraz daha acı tarafı bu işlerle ilgili, toplumu aydınlatma görevi için devlet bütçesinden maaş alan, Atatürk'ün kurduğu kurum Diyanet İşleri Başkanlığı bu konuda tam bir duyarsızlık içindedir.

Memuru sıfatıyla söylüyorum. Ve Diyanet'le ilgili şikayetlerin haklı olduğu kanaatini taşıyorum.

Eğer Diyanet bunu din problemi kabul etse, imamlarını hizmetiçi eğitimden geçirse, bu meseleyle ilgili irşad görevlerini yapsa bu problem bu kadar büyür müydü? Düşman bu kadar fırsat bulur muydu? Diyanet ne yapıyor? Zaruret oldukça bir takım açıklamalar ...

Kiliseler Birliği - Diyanet ve Devletin İlgisi :

İ. A. diye bir milletvekili vardı, Malatyalı, şimdi milletvekili değil. Kiliseler Birliği'ne müracaat etmişler, bir-iki tane papaz getirmiş, Malatya'nın câmisi olmayan Alevî köylerini gezdirmiş. Sonra demiş ki: **"Türkiye'de devlet bize baskı yapıyor, dinimizi yaşamamıza, ibadet yapmamıza izin vermiyor."** –Cemlevleri henüz çıkmamıştı daha 1989 filan– Sonunda da Ankara'da Diyanet İşleri Başkanlığı'ndan randevu alıyor, bu papazla gidiyor. Diyanet İşleri Başkanı bir

başka yerde imiş, Başkan yardımcılarında bir arkadaşımız, –halen başkan yardımcısıdır, Rıdvan Bey– Başkanlığa vekalet ediyor, kabul ediyor bunları.

Papaz diyor ki:

"Sayın başkan, çok üzüldüm. Sayın milletvekili bana memleketini gezdirdi, Alevî köylerini gördüm, çok üzüldüm. Bunlara baskı yapıp, mâbetlerini yapmasına izin vermiyormuşsunuz."

O adam da zannediyor ki, bunlar Hristiyan, kilise yapmaya devlet izin vermiyor. Başkan yardımcımız diyor ki:

–"Papaz efendi bir yanlışlık olmasın, siz bunların Hristiyan olduğunu mu zannediyorsunuz yoksa?"

–"Peki ne bunlar" diyor

–"Müslümandır, bunlar bizim dindaşımızdır, kardeşimizdir, bir problemleri varsa bu bizi ilgilendirir, sizi niye ilgilendirdi de merak ettiniz? "

–"Bilmiyordum, özür dilerim" diyor papaz.

Sadece böyle bir problem çıktığında kardeşimiz olduğunu hatırlıyor Diyanet. Ya da medyada, basında, gazetede bir laf çıkarsa **"bunlar da müslümandır, cenazesini kılmak caizdir"** diye bir fetva yayınlıyor.

İşte asıl problem bu ve devletin Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve üniversiteler bu konuda ses geçirmez bir noktadadır.

İlahiyat Fakülteleri :

Tarih, sosyoloji, ilahiyat bu işlere ilgi duymamaktadır. İlahiyat fakülteleri henüz İslâm'ın Arap tarihiyle meşguldür ve Arap tarihinden bu tarafa geçemediler.

Otuza yaklaşan sayısıylâ İlahiyat Fakültesi bulunan başka bir İslâm ülkesi yok dünyada. Türkiye'deki ilahiyatçı profesör sayısı kadar ilahiyatçı profesörü olan hiçbir İslâm ülkesi yok. En şeriatçısından en şeriatsız İslâm ülkesine kadar.

Kurân-ı Kerim'in bu kadar çok basıldığı, çok tercüme edildiği, Kurân okutacağız diye bu kadar çok paranın toplandığı hiçbir İslâm ülkesi yok. Ama yapılan işlere bakarsanız; biraz aynayı kendime tutup bakıyorum, ben aynada gördüklerimi söylüyorum: Utanacak noktadayız.

Kel ilacı Satan Kel :

Dolayısıyla herkesin bu konularda fikretmesini, Türk millî bütünlüğü ve İslâm dünyasının kurtuluşu açısından Alevîlik konusunu yeni baştan değerlendirmesi lazım geldiğini düşünüyorum. Çünkü bu işi yapabilmemiz için kel ilacı satan kel olmaktan kurtulmamız lazım.

Dünyaya birlik, beraberlik telkin ediyoruz, Türk birliğinden bahsediyor, devlet başkanlarımız Orta Asya'da nutuklar çekiyorlar, "Adriyatik'ten Çin Seddi"ne diye nutuklar çekip düşmanlarımızın **"aman hâ bunlar birşey yapıyor"** diye uyanmaları için mesaj gönderiyorlar gibi geliyor.

Bu anlamı silecek bir çalışmanın olmayışı, bizi böyle düşünmeye sevk ediyor.

Farazâ Azerbaycan'ın %50'sine yakını Şîî. İran'da yirmibeş milyondan fazla Şîî Türk var. Irak'ta bu kadar Şîî Türkmen var. Türkiye içinde Şîî var.

Bunlar Kum'a gidip okumak zorundalar. Ondan sonra da kendimize **"niye İran bize irtica ihraç ediyor"** demek hakkını nasıl görüyoruz bilemiyorum?

Türkiye gerçekten bu işten rahatsızsa Türk çocuklarının yönünü Ankara'ya çevirmek istiyorsa, kibleyi Ankara yapmak istiyorsa, Türk kültürü açısından bu işe çare bulmak zorundadır.

Caferîliği Türkiye'de okutursak gözü gönü Ankara'da olan bir Ayetullah'ımız olursa dünyada Türkler başkasına inanmazlar, başka Ayetullah'ın peşinden gitmezler merak etmeyin. Türklüğün hissiyatı, yüksek duyguları ve şuuraltı Ankara'ya bağlıdır.

Azerbaycan'a gittiğim ilk gün Şair Mehmet Arslan beni ziyaret etti. Elçibey'in Radyo Televizyon Genel Müdürü oldu daha sonra. Şimdi Türkiye'de Çanakkale Üniversitesi'nde çalışıyor yanlış hatırlamıyorsam. Dedi ki:

–"Gardaş senin gelişin benim için hoş bahtlıktır, Azerbaycan için hoş bahtlıktır. Ancak sana bir sözüm var, aha sen Türkiye'den gelersen Sünnîsen, bizim burda cemaatin çoğusu Şiedir. Bir hissesinin üreği tutmayacak, sana sormayacak gardaş, bizi Sünnîleştirmeye gelersen?"

Ancak bir hissesi soracak. İster sorsunlar, ister sormasınlar, sen buna bir cevap bul, yalan olsun" dedi.

"Sen bizi Sünnîleştirmeye mi geldin? sorusuna bir cevap bul arkadaş."

İlk gittiğim gün işittiğim sözdür benim. Ve benim oradaki davranışlarımı üç yıl süresince çizmiş, hayatımı değiştirmiş bir sözdür, bir irşattır. Ve Azerî Türkü bakarken bize, **"acaba bizi Sünnîleştirecek mi?"** diye bakıyor.

Onun için de bizim; **petrolü bize ver, dinini git İran'dan öğren** demeye gelen, Şiîliği yok sayan bir kültür anlayışımızla, birlik, beraberlik sağlama ihtimalimiz yoktur.

Kerkük Türmenleri'yle ilgili Türkiye'nin bir politikası var, lideri Erbilli olsun diyor. Çünkü Erbilli Türkmen Sünnî. Erbilli'nin peşinden de Kerküklü, Musullu gitmiyor, onların da çoğunluğu Şîî ve işin garibi Türkiye Alevîliği açısından da tam hassas noktadır Kerkük ve Musul'un bugün Şîî olan ahalisi.

Yetmiş yıl önce Bektâşî idiler. Bilgisizlik, bilgi eksikliği, mollaların gayreti ve Irak Devleti'nin baskısıyla Bektâşîlik Şiîliğe dönüşmüştür. **Türkiye'de de eğer bu konular kültürel olarak ele alınmaz, tedbir alınmazsa Türkiye Alevîleri ya ataizme ya Şiîliğe giderler.** O zaman Türkiye bugünkü birliğini de bulamaz. Yâni Dimyat'a pirince giderken, evdeki bulgurdan da oluruz.

Efendim, birlik birlik diye bağırıyoruz, gelin bir olalım Müslümanız, Türküz filan diyoruz ama öbürüsü farklı diyor "gardaşım beni Sünnîleştirecek misin?" diyor. "Yok canım,

bizde Şiîlik yok, Sünnîlik yok, biz İslâm'ı anlatıyoruz." Bunu kime anlatırız?

Biz İslâm'ı mezheplere göre anlatmıyoruz. Kime yutturabiliriz bu masalı, önce kelimizi örtmeliyiz. İçeride birliğimizi sağlayıcı kültürel tedbirleri, dinî tedbirleri almalı, farklı mezhep olarak Caferîlik var dünyada, Türkiye'de de var, İğdırlılar, Karslılar, Ağrılılar var ve çevremizdeki Türk cumhuriyetlerinin insanları var. Onun için onları da burada okutmalı ve din adamlarını Kum'a gidip okuma mecburiyetinde bırakmamalıyız.

Vaktimi dediğimden biraz aştım. Son yirmi dakika, mesai doluncaya kadar da sorularla konuşayım istiyorum. Lütfettiniz, sabırla dinlediniz teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

SORU VE CEVAPLAR :

S. 1- Anlattıklarınızla, bugün pek örtüşmüyor gibi geldi. Madem anlattıklarınız bu topraklarda var da niye Alevî köylerinin çoğunda câmi yok?

C. 1- Efendim, bugün benim gitmediklerimi de, kayıtlardan biliyorum. Alevî köylerinin bugün %70'inde câmi var. Câmi Cumhuriyet'le arttı topraklarımızda.

Şu anda seksenbin civarında câmi var, onüçbini Selçuklu ve Osmanlı, altmışyedibini Cumhuriyet'in eseridir. Bunun sebebi dindir.

Evinize gidince herhangi bir ilmiyal kitabını açıp bakın, cumanın sıhhatinin şartları diye. Cuma namazı nerede kılınır? Cuma namazı şehirde kılınır, ya da şehir hükmündeki yerde kılınır. Şehir hükmündeki yer demek hiç olmazsa pazar kurulan merkezî köy, içinden başka köye gidilen yer demektir. Onun dışındaki yerlerde cuma kılınmazdı. Onun içinde cuma kılınmayan yere câmi yaptırılmazdı.

Osmanlı Arşivleri'nde cuma beratları, fermanları var, bir yere câmi yapılması için ayrı bir ferman, câmide cuma hutbesi okumak için bir adamın hatip olduğuna dair ayrı fermanlar vardır. Köyün Alevî köyü, Sünnî köyü olması hiç önemli değildir. Merkezî köy olması önemlidir.

1925'e gelince zamanın Diyanet İşleri Başkanı Rifat Börekçi bir fetva yayınlıyor, diyor ki: "**Artık zaman değişti,**

ulaşım vasıtaları arttı, bütün köyler şehir hükmündedir ve her köyde cuma kılınır."

Ama 1925'te ekonomik durumumuz köylerde câmi yapmaya müsait değildi. 1950 ile başlayan kalkınma, serbestlik, hürriyet, insanların elinin para görmesi sebebiyle kampanyalarla, guruplarla, yardım toplamalarla câmi yapılmaya başlandı, bu daha çok, şehre yakın, din adamının gittiği yerlerde oldu, çünkü organizeleri din adamları yaptılar. Onun için Cumhuriyet döneminde altmışyedibin câmi, yâni Selçuklu ve Osmanlı'nın beş katından fazla câmi yapıldı. Ancak câmilerde cuma namazı kıldırmak öyle her önüne gelenin; her Kuran okumasını bilenin işi veya yapabileceği bir görev değildir. Cuma namazı siyasi bir ibadettir. Evet, Cuma namazı siyasi bir ibadettir.

Cuma kılınan yerde hürriyet ve özgürlük var demektir. Hürriyet ve özgürlük, istiklali de zorunlu kılar. Bunlar ise, devletin olmadığı yerde yoktur. Ya da bunların olmadığı yerde Cuma namazı kılınamaz. Bu din kuralıdır. Dini din gibi kavramak, anlamak lazımdır.

Cuma namazı problemi Cumhuriyet'imizin onuncu yılından itibaren ciddi problem olmaya başlamıştır. Bir taraftan yeni yapılmaya başlayan câmiler, diğer taraftan vefat eden Cuma hatipleri sebebiyle Cuma beratı ve hatip tayini konusu gündemi ciddi olarak işgal etmiştir.

Din kitaplarına, Fethu'l-Kadir başta olmak üzere fıkıh kitaplarına göre, Cuma beratı ve hatip tayini devlet başkanının görevleri cümlesindendir.

Diyanet işleri Başkanı Rifat Börekçi ve Atatürk arasında yapılan görüşmeler sonunda; 16 şubat 1934 tarihli ve Reisicumhur Mustafa Kemal Atatürk imzalı bir yazı ile bu görevler il ve ilçe müftüsüne devredilmiştir.

Bakınız çok önemli bir şey söyledim: Cumhurbaşkanı devredilebilen bir yetkisini il ve ilçe müftülerine devretmiştir. Bugün câmilerimizin tamamında asılı bulunan Cuma beratlarının dini ve hukuki dayanağı bu yetki devridir.

Fakat, ne yazık ki, müftülerimizin çoğu, kullandıkları bu yetkinin Atatürk yetkisi olduğunu bile bilmemektedirler.

Ben bu arada çok hoş, övünecek birşey söyleyeyim. Zihinlerinizin karıştığı anlaşılıyor. Demek ki bu konuşma çok başarılı oldu.

S. 2- Demek ki Hazret-i Türkistân'ın talebeleri gibi Alevî köylerine gidersek bu iş olacak. Ama aksi türlü gidersek işler karışacak mı demek istiyorsunuz?

C. 2- Aşk olmadan hiçbir şey olmaz. Alevî toplantıları başlarken "**Muhabbedden Muhammed oldu hâsıl, Muhammed'siz muhabbedde ne hâsıl**" derlerdi. Ben bu güzel sözle kapatmış olayım ve Sayın genel müdürümüze ve Arşivin değerli çalışanlarına saygılar sunuyorum.

Çok sağolun, varolun efendim, teşekkür ederim.

Devlet Arşivleri Genel Müdürü İsa ÖZKUL'un Konuşması

Değerli arkadaşlar,

Bugün gerçekten Viyana kapılarında durdurulan büyük ecdadın ilerleyişiyle başlayan Osmanlı'nın çöküşü 1826'da Sayın Sezgin'in söylediği gibi Vaka-yi Hayriye adını verdiğimiz Yenicheri Ocağı'nın topa tutuluşuyla ve benzeri olaylarla ortaya çıkan siyasî çöküş, idarî çöküş, sosyolojik olayların meydana gelmesi ve bunların yirminci asırda da, günümüzde de devam etmesi ve bu olayları bir sosyolog gözüyle gözümüzün önüne kendi üslûbu, kendi hoş espri anlayışı içerisinde sunan Araştırmacı Yazar Sayın Dr. Abdülkadir Sezgin Beyefendi'ye huzurunuzda çok teşekkür ediyorum.

Dolayısıyla Osmanlı Arşivleri'nde araştırma yapan insanların bazıları akademik titrlerini yükselme, merdiven sıçrama olarak kullandıktan sonra insanları faydalandırılma yönüne gitmeyenler olduğu gibi, ama kendi bilgi ve tecrübesini Osmanlı Arşivleri'ndeki yaptığı araştırma ile daha da yükselten, artı hanesine daha da artılar kazandıran insanların olduğunu Sayın Sezgin'in çok güzel üslûbuyla sergilediği bu konferansında gördük.

O açıdan kendisine tekrar tekrar teşekkür ediyorum ve bundan sonra arşivimizden faydalanan diğer hocalarımıza da, araştırmacılarımıza da bu kürsünün açık olduğunu ilan ediyorum.

Teşekkür ediyorum.